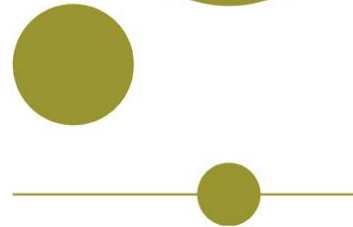

DET JURIDISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Specialeafhandling

- Forfattere:** Asger Holst-Jensen og Kristian von Grumbkow
- Titel:** Udvalgte erhvervs- og produktansvarsforsikringsretlige problemstillinger
- Emnebeskrivelse:** I specialeafhandlingen behandles grænsedragningen mellem erhvervs- og produktansvarsforsikring i relation til dækningsomfanget. Derudover behandles dækningsomfanget i relation til forsikringstagers hæftelse som mellemhandler, forureningsskader, ingrediens- og komponenttilfælde, direkte krav samt forsikringstagers lovvalgsaftaler.
- Vejleder:** Ivan Sørensen
- Afleveret den:** 29. juli 2011
- Antal tegn:** 139.835

Indholdsfortegnelse

1. Introduktion	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Formål og afgrænsning.....	5
1.3 Terminologi	6
2. Ansvarsforsikringer.....	6
3. Introduktion til produktansvar	7
3.1 Regelsæt.....	7
3.2 PAL vs RUP	7
3.3 CISG.....	7
3.4 Betingelserne	8
3.5 Definition	8
3.5.1 Produktbegrebet	8
3.5.2 Defektbegrebet.....	8
3.5.3 Ansvarssubjekter.....	9
3.5.4 Ansvarsgrundlag	9
3.5.5 Omsætningstidspunkt	9
3.6 Systemskader	10
3.7 Udviklingsskader.....	11
3.8 Skadesbegrebet	11
3.8.1 Ingrediens- og komponenttilfælde.....	11
3.9 Selvbeskadigelsestilfælde.....	12
3.10 Ansvarsfraskrivelser	12
3.11 Afrunding	13
4. De almindelige betingelser for erhvervs- og produktansvarsforsikring.....	13
5. Afgrænsningen mellem de to forsikringers dækningsomfang.....	13

5.1 Produktansvarsdækning i § 3, stk. 1.....	14
5.2 Erstatningsansvaret	14
5.3 Defektkravet.	15
5.4 Skaden	15
5.5 Omsætnings- og præstationstidspunktet	16
5.5.1 Præstationstidspunktet for tjenesteydelser	16
5.5.2 Én eller flere ydelser	16
5.5.3 Tidspunktet for ydelsens afslutning	17
5.5.4 Produkter.....	17
5.5.4.1 Forholdet til det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb	18
5.5.4.2 Omsætningstidspunktet i produktansvarsretten.	20
5.5.4.3 Risikoens overgang.....	21
5.5.5 Sammenfatning	22
6. Forsikringsaftalens karakter	22
6.1 Agreed documents	23
6.2 Policens indhold	24
6.3 Angivelse af produkter og ydelser i policen.....	24
6.3.1 Indledende om problemstillingen	24
6.3.2 Angivelse i policen	24
6.3.3 Fortolkning.....	25
6.4 Fortolkning af policen i retspraksis.....	26
6.5 Handlinger omfattet af den i policen angivne ydelse	28
6.6 Sammenfatning	30
7. Dækning for melleghandlerhæftelse i de Almindelige Betingelser	31
7.1 Selskabernes stillingtagen.....	31
7.2 Sammenfatning	32
8. Forureningsskader.....	32

8.1 Forureningsbegrebet	33
8.2 Pludselighed	33
8.3 Ny praksis.....	34
8.4 Forureningsskader forårsaget efter omsætningstidspunktet	35
8.5 Forurening forårsaget udenfor virksomhedens geografiske område.....	36
8.6 Andre forureningsforsikringer.....	37
8.7 Sammenfatning	38
9. Ingrediens- og komponentskadeklausuler	38
9.1 § 3 stk. 4, litra a, vs. § 3 stk. 1	40
9.2 Sondringen mellem skade og tab.....	41
9.3 Sammenfatning	44
10. Direkte krav.....	45
10.1 Oprindeligt eller efterfølgende indføjede komponenter	45
10.2 Dækning for komponentproducentens produktansvar	46
10.3 Sammenfatning	47
11. International privatretligt perspektiv	47
11.1 Værneting	48
11.2 Lovvalg	49
11.3 Lovvalgsaftaler.....	49
11.4 Fareforøgelse	50
11.5 Sammenfatning	52
12. Samlet konklusion.....	54
14. English Summary.....	57
14. Litteraturliste	58
15. Domsliste	62

1. Introduktion

En erhvervs- og produktansvarsforsikring er en aftale mellem en erhvervsdrivende og et forsikringsselskab, hvor forsikringsselskabet overtager risikoen for at dække det ansvar for skade på tredjemænd, som forsikringstageren kan ifalde gennem sine produkter eller via sin erhvervsvirksomhed.

Ved tegning af denne forsikringstype er der, under iagttagelse af almindelige aftaleretlige regler frihed mellem parterne til, hvordan policen og vilkårene i aftalen skal formuleres.

I 1970 udarbejdede Industrirådet (nu Dansk Industri) og forsikringsbranchens medlemsorganisation Dansk Ulykkesforsikrings Forening (senere SKAFOR, nu Forsikring og Pension) imidlertid et sæt almindelige betingelser for kombineret Erhvervsansvars- og Produktansvarsforsikring (herefter Alm. Bet).

Alm. Bet. har udelukkende vejledende karakter, og blev konciperet på baggrund af indgående drøftelser om, hvordan parternes retstilling kunne afklares mest hensigtsmæssigt. Der er både mulighed for at tegne erhvervsansvarsforsikring, produktansvarsforsikring eller en kombination af begge.

Alm. Bet. er siden blevet løbende revideret, blandt andet i 1987, hvor produktansvaret udskiltes fra den generelle bestemmelse i § 2 over i et særskilt vilkår i § 3, og der samtidig blev implementeret standardiserede fravalgsalternativer for forsikringstagerne blandt andet i relation til komponent- og ingrediensskadedækning (nærmere herom i afsnit 9). Alm. Bet. har ifølge Forsikring og Pension¹ gennem årene været flittigt benyttet af parterne, og udgør i dag aftalegrundlaget i langt størstedelen af de eksisterende forsikringsaftaler for erhvervs- og produktansvar.

1.1 Problemformulering

I specialeafhandlingen undersøges og redegøres der med udgangspunkt i lovgivning, standardaftaler, retspraksis og juridisk litteratur for grænsedragningen mellem erhvervs- og produktansvarsforsikring i relation til dækningsomfanget. Endvidere belyses en række øvrige udvalgte problemstillinger med tilknytning til afgrænsningen.

1.2 Formål og afgrænsning.

Alm. Bet. giver sammen med forsikringsselskabernes individuelle betingelser anledning til drøftelse af en lang række forsikringsretlige problemstillinger navnlig i relation til forsikringsdækningens karakter og omfang.

Specialeafhandlingens omdrejningspunkt og mest centrale problemstilling angår, hvornår skader og tab dækkes af henholdsvis erhvervsansvarsforsikringsdelen og produktansvarsforsikringsdelen. Sondringen er væsentlig, da visse forsikringstagerer nøjes med at tegne den ene af de to, mens der ved tegning af den kombinerede kan forekomme variationer i dækningssummer og selvrisikobeløb. Yderligere kan der i policen være forskel på, hvilken type ydelse og produkter, der dækkes af de respektive dele.

Beskrivelse af dækningsomfanget i policen kan ydermere give anledning til uklarheder og uoverensstemmelser, og det vil derfor tillige blive belyst, hvorledes policens indhold i et aftale- og forsikringsretligt lys skal fortolkes i relation til dækningen.

---

¹ <http://www.forsikringogpension.dk/medlemmer/branchesamarbejde/erhvervsforsikringer/erhvervsansvar-produktansvar/Sider/erhvervsansvar-produktansvar.aspx>

Derudover rettes fokus mod ingrediens- og komponentskadeklausuler, og hvilke problematikker de kan give anledning til.

Alm. Bet. forholder sig stiltiende til, hvorvidt forsikringen dækker en mellemhandlers hæftelse for en producents ansvar. Parternes retstilling i forbindelse med hæftelse vil derfor blive undersøgt.

Vilkårene vedrørende dækning af forureningsskader i Alm. Bet. giver anledning til fortolkning, og en nylig ændring af retspraksis på området har gjort problemstillingen yderligere interessant, hvorfor denne tillige inddrages.

Ydermere vil erhvervs- og produktansvarsforsikringen blive analyseret i et internationalt privat- og procesretligt perspektiv. Der sættes i særdeleshed fokus på forsikringstagers eventuelle anvendelse af lovvalgsaftaler i aftaleforholdet med sin aftager, og sådanne aftalers indflydelse på forsikringsdækningen.

Det erstatningsretlige produktansvar er ikke nogen simpel retslig disciplin, og dette vil derfor blive indgående præsenteret forud for de øvrige problemstillinger, da en forståelse af centrale produktansvarsretlige retskilder og begreber er en forudsætning for forståelsen heraf.

Det må fremhæves, at specialeafhandlingen udelukkende fokuserer på problemstillingerne i relation til forsikringsdækningen. Aftaleretlige og forsikringsretlige regler om vedtagelse og opsigelse af forsikringsaftaler vil derfor ikke blive berørt.

1.3 Terminologi

Hvad angår forsikringsselskabers kunder, skelnes der i forsikringsretten terminologisk mellem ”forsikringstager” og ”sikrede”. Med forsikringstager forstås den part, der har tegnet forsikringsaftalen jf. forsikringsaftalelovens (herefter FAL) § 2, stk. 2, mens der med sikrede forstås den part, hvis økonomiske interesse aftalen dækker, og som har ret til forsikringsydelsen jf. FAL § 2, stk. 3. Alm. Bet opererer med begge begreber. I nærværende fremstilling skal forsikringstager som udgangspunkt også forstås som den sikrede part, hvis ikke andet fremgår i den konkrete passage.

2. Ansvarsforsikringer

Her følger en generel introduktion til ansvarsforsikring.

Ansvarsforsikring er reguleret i FAL § 91-96. En ansvarsforsikring er en aftale, hvor et forsikringsselskab mod betaling af præmie overtager forsikringstagerens risiko for det tab, forsikringstageren kan lide ved at ifalde et erstatningsansvar overfor en tredjemand. Ansvarsforsikring adskiller sig fra skadesforsikring således ved, at den ikke dækker tab som følge af skade på forsikringstagers ting, men som følge af skade, som forsikringstager forvolder på andet end sig selv. Visse ansvarsforsikringer er lovpligtige som eksempelvis ansvarsforsikring for motorkøretøjer og hunde, mens andre ansvarsforsikringer kan tegnes frivilligt.

Der findes en lang række forskellige ansvarsforsikringstyper, men groft kan de opdeles i kategorierne privatansvarsforsikring og erhvervsansvarsforsikring. Produktansvarsforsikring må karakteriseres som en særlig type af erhvervsansvarsforsikring.

Privatansvarsforsikring tegnes som regel som en del af en familieforsikring, og dækker det erstatningsansvar forsikringstageren pådrager sig i privatlivet, mens en erhvervsforsikring dækker en virksomheds tab som følge af dens skadegørende handlinger og undladelser ved udførelsen af den i policen nævnte virksomhed.

3. Introduktion til produktansvar

I det følgende præsenteres det juridiske produktansvar. De mest interessante retskilder, begreber og problemstillinger på området gennemgås, da dette er en forudsætning for forståelsen af den senere behandling af produktansvarsforsikringen (se afsnit 5 nedenfor).

3.1 Regelsæt

I dansk ret er der to grundlæggende retsgrundlag for produktansvar. Det ene er Produktansvarsloven (herefter PAL), der er en implementering af et EU-direktiv af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar². Det er dog blevet ændret med henblik på implementering af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv i maj 1999 med virkning fra 2000). Det andet regelsæt er det retspraksisudviklede produktansvar (herefter RUP). Desuden kan visse krav om produktansvar støttes på baggrund af den internationale løse købelov The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (herefter CISG)

3.2 PAL vs RUP

PAL er en implementering af ovennævnte EU-direktiv, der er et totalharmoniseringsdirektiv, hvilket indebærer, at medlemsstaterne er forpligtede til at opretholde direktivets niveau af forbrugerbeskyttelse. PALs anvendelsesområde begrænser sig til produktansvar for personskader og forbrugertingskader, hvilket betyder, at krav om erstatning for erhvervstingskader ikke kan støttes på baggrund af dette regelsæt, men i stedet må støttes på baggrund af RUP, der ikke afskærer erstatning for nogen former for skader. Der er en række yderligere forskelle på de to regelsæt, der vil blive gennemgået nedenfor.

3.3 CISG

Desuden er der i CISG hjemmel til krav om produktansvar. CISG er ratificeret af over 60 stater, herunder Danmark. Loven gælder for køb af løsøre, hvad enten der er tale om handelskøb eller civilkøb. CISG anvendes, når begge parter har forretningssted i hver sin kontraherende stat, eller hvis forumstatens³ lovvalgsregler udpeger loven i en kontraherende stat jf. art. 1 stk. 1. CISG er ifølge Arnt Nielsen⁴ deklaratorisk således, at parterne kan aftale, at den ikke skal anvendes eller kun skal finde delvis anvendelse.

I et aftaleforhold, hvor CISG ellers ikke ville finde anvendelse, kan man som følge heraf vælge CISG som lovgrundlag i en lovvalgsaftale, såfremt dette ikke strider mod præceptive nationale regler.

To danske selskaber vil som følge heraf, og såfremt præceptive aftaleretlige regler iagttages, kunne indgå en sådan aftale, da den ikke strider mod Købelovens (herefter KBL) præceptive regler, der udelukkende angår forbrugerkøb jf. KBL § 1, stk. 2.

---

² Rådets direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar

³ Med forumstaten forstås den stat, hvor sagen retmæssigt anlægges i henhold til international privatretlige regler.

⁴ Arnt Nielsen, International Handelsret s. 228

Sælgeren kan i henhold til CISG ifalde produktansvar på objektivt grundlag for skader på køberens ting.

Af art. 5 fremgår det således: "This convention does not apply to the liability of the seller for death or personal injury caused by the goods to any person" Dette medfører ifølge Lookofsky⁵ modsætningsvis, at produktskader på ting kan medføre erstatningsansvar: "Art. 5 permits a CISG buyer to make a claim for compensation under the convention regime in cases where the goods delivered do not conform and cause damage to the buyers property".

Sælgerens produktansvar er udelukkende begrænset til skader på køberens ting, og CISG vil derfor ikke kunne påberåbes af køberens eventuelle senere aftagere eller medkontrahenter jf. art 1, og dennes angivelse af kontraktens "parties".

3.4 Betingelserne

I det følgende belyses det, på hvilke betingelser en producent kan ifalde produktansvar efter henholdsvis PAL, RUP og CISG.

3.5 Definition

I den almindelige juridiske teori defineres produktansvar som "ansvar, når et defekt produkt forvolder skade på andet end produktet selv, efter at det er bragt i omsætning"⁶. Dette giver anledning til uddybelse af begreberne "produkt", "defekt" og "omsætning".

3.5.1 Produktbegrebet

Der findes ikke i RUP noget fast defineret produktbegreb. Ifølge Bryde og Lookofsky⁷ er det meget bredt, og det omfatter enhver realydelse, der kan gøres til genstand for produktion, afsætning og brug. Tjenesteydelser er ifølge Dahl⁸ også omfattet af produktansvaret, og i U 2008.982 H blev dette anerkendt af Højesteret. Ifølge PAL § 3 defineres et produkt som enhver løsørengstand, hvad enten denne er forarbejdet eller et naturprodukt og uanset, om genstanden er indføjjet som en bestanddel af en anden løsørengstand eller en fast ejendom.

Fast ejendom og tjenesteydelser falder uden for denne bestemmelses definition ifølge den kommenterede Produktansvarslov⁹. Hvor produktansvar ikke kan gøres gældende ifølge PAL, kan det som udgangspunkt støttes på baggrund af RUP.

CISG har intet produktbegreb, men opererer i stedet med et løsørebegreb "Goods", jfr. Art 1, (1)

3.5.2 Defektbegrebet

Et produkt anses for at være defekt, når det ikke kan anses for at have den sikkerhed, der med rette kan forventes jf. PAL § 5. Denne definition gælder også efter RUP¹⁰. Der er tale om en objektiv bedømmelse, hvor der ikke skal skeles til, hvad skadelidte subjektivt forventede.

---

⁵ Lookofsky, Understanding the CISG in Scandinavia, a compact guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, s. 30

⁶ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 189

⁷ Bryde Andersen m.fl. Lærebog i obligationsret I, s.464

⁸ Dahl, Produktansvar s. 26

⁹ Rostock-Jensen m.fl., Produktansvar, produktansvarsloven med kommentarer, s. 117-118

¹⁰ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 193

I CISG er det en betingelse for ansvar for et skadevoldende løvsøre, at dette “does not conform with the contract”, jf. eksempelvis dennes art. 35, og art. 35 (2) litra a anfører, at dette er tilfældet, hvor løvsøret ikke er “fit for the purposes for which goods of the same description would ordinarily be used”.

3.5.3 Ansvarssubjekter

Ifølge PAL kan både producenter og mellemhandlere ifalde produktansvar jf. § 1, stk. 1. En producent i PALs forstand er ifølge PAL § 4, stk. 1 ”den som fremstiller et færdigt produkt, delprodukt eller råvare, den, som frembringer eller indsamler et naturprodukt, samt den, der ved at anbringe sit navn, eller andet kendetegn på produktet udgiver sig for at være dets producent.”, mens mellemhandleren i § 4, stk. 2 defineres som ”den som erhvervsmæssigt bringer et produkt i omsætning uden at anses som producent.”

Efter RUP kan samtlige leverandører, der har været med til at producere, videresælge, forhandle eller i øvrigt levere produktet ifalde produktansvar¹¹. I henhold til CISG kan alene sælger ifalde et produktansvar jf. art. 5.

3.5.4 Ansvarsgrundlag

For at ifalde produktansvar er det en betingelse, at der foreligger et ansvarsgrundlag. Dansk rets almindelige udgangspunkt er, at skadevolder skal have udvist culpa.

Indenfor PALs anvendelsesområde er producenten ansvarlig for skade på objektivet grundlag i henhold til § 6, mens mellemhandleren kan ifalde et præsumptionsansvar, idet han er ansvarlig, med mindre han kan godtgøre, at produktskaden ikke skyldes hans fejl eller forsømmelse jf. PAL § 10. Udover at ifalde selvstændigt ansvar, hæfter mellemhandleren for producenten eller tidligere mellemhandlers produktansvar i henhold til PAL § 10a. Hvorvidt Alm. Bet dækker forsikringstagers hæftelse som mellemhandler behandles indgående i afsnit 7. Efter RUP er producenten alene ansvarlig for defekter forårsaget culpøst. Ansvar er dog særdeles strengt, hvilket ses i U 1999.255 H, (dommen omtales tillige i afsnittene 3.8.1, 3.10 og 11.2) hvor producenten var ansvarlig, fordi det ikke kunne udelukkes, at fejlen ville være opdaget, såfremt der havde været ført yderligere kontrol.

For mellemhandlerens vedkommende er retsstillingen formentlig den samme som i PAL¹², dvs. at mellemhandleren hæfter for producentens fejl, og at mellemhandleren også kan blive ansvarlig for egne fejl og forsømmelser. Det er dog uklart, om det selvstændige ansvar er et præsumptionsansvar som i PAL § 10.

Efter CISG art. 74, skal sælgeren af løvsøret betale “a sum equal to the loss, suffered by the other party as a consequence of the breach”, som sælgeren “foresaw or ought to have foreseen at the time of the conclusion of the contract, in the light of the facts and matters of which he then knew or ought to have known, as a possible consequence of the breach of contract.” Sælgeren skal således på objektivet grundlag erstatte køberens skade, som er en følge af det skadevoldende løvsøre. Det er dog kun den skade, som sælgeren forudså eller måtte kunne have forudset, ville være en konsekvens af, at hans produkt forvolder en skade. Ifølge Lookofsky¹³ minder sidstnævnte krav om det i dansk erstatningsret indarbejdede adækvanskrav

3.5.5 Omsætningstidspunkt

For at statuere produktansvar forudsættes det yderligere, at det defekte produkt er bragt i omsætning på skadestidspunktet. For krav omfattet af PAL fremgår dette af PAL § 7, stk. 1 nr. 1. Samme krav stilles

¹¹ Bryde Andersen m.fl. Lærebog i obligationsret I, s. 477

¹² Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 197

¹³ Lookofsky, Understanding the CISG in Scandinavia, a compact guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, s. 140

ligeledes i RUP¹⁴. Producenten vil dog kunne ifalde ansvar efter de almindelige erstatningsretlige regler for skader opstået inden omsætningstidspunktet, eksempelvis hvis producenten har opbevaret produkterne skødesløst, og dette har bevirket, at produktet er blevet defekt. Omsætningstidspunktet er derfor ikke nødvendigvis så afgørende uden for PAL, og det har derfor primært interesse indenfor PALs anvendelsesområde og i forsikringsretlig henseende¹⁵. Det forsikringsretlige omsætningstidspunktsbegreb behandles mere indgående i afsnit 5.5 nedenfor.

Et produkt anses for omsat, når det er bragt udenfor producentens kontrolsfære¹⁶. Som udgangspunkt er produktet omsat, på det tidspunkt, hvor producenten accepterer, at produktet er bragt i omsætning¹⁷. Det kan dog tænkes, at forhold omkring opbevaringen af produktet bevirker, at produktet må anses for at være bragt i omsætning på et tidligere tidspunkt. Stjæles det eksempelvis, kan det være bragt i omsætning.

CISG nævner ikke et specifikt tidspunkt for, hvornår løsøret må anses for at være bragt i omsætning. Køber kan dog gøre brug af sine "remedies of breach" når tidspunktet for risikoens overgang er passeret. CISG Part III Art. 66 - 70 omhandler dette tidspunkt. Udgangspunktet er tidspunktet for levering, der dog modificeres alt efter hvilken aftaletype, der er tale om.

3.6 Systemskader

I nogle situationer kan et produkt forvolde skade, uden at det medfører ansvar for producenten eller mellemhandleren. Dette er tilfældet, hvis det er alment kendt og accepteret i befolkningen, at der er en risiko for, at der kan opstå skade som følge af produktets egenskaber. Produktet anses i så fald ikke for at være defekt, og den skade det forvolder, bevirker ikke produktansvar. Et oplagt eksempel herpå er en kniv, der både kan påføre personskade og tingsskade, hvis den anvendes forkert, men som alligevel produceres i massevis, da den er uundværlig i samfundet.

I dette tilfælde er risikoen alment kendt og accepteret. Den type skader benævnes systemskader. Der stilles naturligvis krav til, hvor udbredt informationen om risikoen ved produktet skal være for, at den kan anses for at være alment kendt og accepteret. Det er ikke tilstrækkeligt, at producenten alene kender faren. Ifølge Ulfbeck¹⁸ skal det blandt andet tillægges betydning, hvilke oplysninger producenten har givet om produktet i forbindelse med markedsføringen.

Som nævnt i afsnit 3.5 ovenfor er det ifølge PAL en betingelse for produktansvar, at produktet er defekt. Ved systemskader er defekten anerkendt og accepteret, og produktet derfor ikke defekt. Undtagelsen for produktansvar ligger derved implicit i selve defektvurderingen.

I relation til CISG er det ikke en betingelse, at løsøret er defekt for, at sælgeren er produktansvarlig. Systemskader bevirker derfor ikke ansvarsfrihed for produktansvar på dette område. CISG indeholder dog undtagelser til det objektive ansvar, som er gengivet i art. 79. Heri undtages ansvar som følge af "failure to perform", når der foreligger visse opfyldeshindringer, der har karakter af force majeure.

---

¹⁴ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 194

¹⁵ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 194

¹⁶ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 193

¹⁷ Juristen s 165, årgang 1990 af Børge Dahl

¹⁸ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 229

3.7 Udviklingsskader

Hvis producenten på omsætningstidspunktet ikke havde mulighed for at kende til produktets defekt, medfører skader forvoldt heraf heller ikke produktansvar for producenten eller for mellemhandleren.

Ifølge PAL § 7 stk. 1 nr. 4 er producenten ikke ansvarlig, hvis denne beviser, at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på omsætningstidspunktet, ikke var muligt at opdage defekten. Denne form for skader kaldes udviklingsskader og er udtryk for, at produktet er defekt, men at defekten ikke kan bebrejdes producenten.

I PAL er udviklingsskader en undtagelsesbestemmelse, da der er objektivi ansvar, mens de i RUP er udtryk for at producenten ikke kan bebrejdes, at hans produktion har forårsaget en defekt ved produktet, og der foreligger derfor intet ansvarsgrundlag for et erstatningskrav.

I EF-domstolens afgørelse c-300/95 udtaltes det, at det ikke er producentens subjektive viden om defekten, men at det afgørende i stedet er hvilken objektiv videnskabelig og teknisk viden, producenten formodes at være bekendt med. I teorien er det omdiskuteret, hvilken grad af generel videnskabelig kendskab til defekten, der skal til, og hvor stor en indsats det kan forventes, at producenten gør for at tilegne sig denne viden for ikke at ifalde produktansvar. Efter internettets og lignende mediers udvikling, må kravet til producentens indsats med henblik på informationssøgning og tilegnelse dog antages at være blevet skærpet betydeligt.

I CISG er der derimod ingen undtagelsesbestemmelse udover ovennævnte art. 79, der har force majeure karakter, og ikke anses for at undtage udviklingsskader.

3.8 Skadesbegrebet

Det er fast antaget, at produktskade foreligger, når der er sket en fysisk skade på andet end kontraktydelsen selv, med hvilket skal forstås, når skade er påført andet end selve det defekte produkt¹⁹. Heraf følger også, at almindelig formueskade ikke er omfattet. Det er formuetab som er en følge af fysisk skade derimod.

3.8.1 Ingrediens- og komponenttilfælde

Det kan i situationer, hvor et defekt produkt er blevet integreret i et andet produkt ved sammenbygning eller sammenblanding volde vanskeligheder at vurdere, hvorvidt der er sket skade på andet end selve produktet. Man sonderer i denne forbindelse mellem komponent- og ingrediensstilfælde, hvoraf alene førstnævnte kan danne grundlag for produktansvar.

Som eksempel på et komponenttilfælde kan nævnes, at et dekoder-indstiks-kort til fjernsyn, forvolder skade på selve fjernsynet. Som eksempel på ingrediensstilfælde kan nævnes, at et defekt kalkbindemiddel i mørtel forvolder skade på den samlede mørtelblanding.

Grænsedragningen mellem de to tilfælde angår, hvorvidt det defekte produkt er en uadskillelig bestanddel af det samlede produkt. Dahl påpeger²⁰, at der ved en sådan vurdering skal henses til, om den defekte genstand teknisk/økonomisk kan udtages af det samlede produkt. Dette støttes af Ulfbeck, der anfører²¹, at tankegangen er, at jo lettere det er rent teknisk, og jo billigere det er økonomisk at udtage det defekte produkt, desto mere peger det i retning af et komponenttilfælde og dermed grundlag for produktansvar.

---

¹⁹ Kvist-Kristensen, Powerpoint, Erhvervs- og Produktansvarsforsikring, se bilag s. 5, samt Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 202

²⁰ Dahl, Produktansvar s. 158

²¹ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 209

I retspraksis blev ovennævnte tekniske kriterium inddraget i dommen U 1999.255 H. Sagen angik et utæt medierør i en fjernvarmeledning, hvorfra udsivende vand ødelagde det isolerende rør. Retten lagde til grund, at dette ikke var en uadskillelig bestanddel af den monterede rørledning, idet medierøret havde ”kunnet udtages af rørledningen efter endelig montering”. Skaden på medierørets omgivelser var derfor omfattet af produktansvaret²².

3.9 Selvbeskadigelsestilfælde

Mange produkter består af komponenter fra forskellige dellerandører. Forårsager en komponent skade på selve produktet, vil man ud fra ovennævnte sondring mellem ingrediens - og komponenttilfælde, kunne gøre dellerandøren produktansvarlig for skaden på produktet, da det er muligt at adskille komponenterne fra det endelige produkt.

Det er dog almindeligvis antaget, at skadelidtes adgang til erstatning i sådanne tilfælde er afskåret, da der er tale om en skade på selve produktet. Det gør dermed ingen forskel, at man kan opdele produktet i en masse delkomponenter, da man tager udgangspunkt i selve produktet som slutprodukt. Skadelidte vil kun have adgang til erstatning, såfremt en komponent efter omsætningen af slutproduktet efterfølgende er installeret i dette. For aftageren af slutproduktet vil det ofte være en tilfældighed, om produktet består af oprindeligt eller efterfølgende installerede komponenter.

Dahl hævder²³, at denne omstændighed bør føre til anerkendelse af selvbeskadigelse som produktansvarsskade.

I ovennævnte dom U 1999.255 H åbnede Højesteret op for en anerkendelse af, at selvbeskadigelsestilfælde kunne være omfattet af produktansvaret, idet skadelidte blev tildelt erstatning for de defekte medierør, da disses genanskaffelsesværdi ”efter det oplyste udgør en beskedent del af de samlede udgifter” (OBS Kappen påsat efterfølgende). Begrundelsen knytter sig udelukkende til et økonomisk synspunkt, og dommen kan derfor ikke anses som udtryk for en generel anerkendelse af erstatning for selvbeskadigelsestilfælde.

I U 2010.1360 H fik et gartneri leveret en gasmotor af en totalleverandør, som en dellerandør havde leveret og isat en defekt plejlstang. Gasmotoren havarede på grund af plejlstangen, og gartneriet lagde derfor sag an mod totalleverandøren og dellerandøren, med påstand om, at sagsøgte skulle erstatte motor og tab for nedsat tomatproduktion. Landsretten fandt, at dellerandøren var produktansvarlig.

Højesteret forkastede imidlertid Landsrettens dom, idet det udtaltes: ”Det havari på motoren, som bruddet på plejlstangen forårsagede, var således en skade på selve produktet (selvbeskadigelse)” og måtte dermed anses som et udslag af en køberetlig mangel ved motoren og ikke ”som en produktskade på motoren jf. princippet i produktansvarslovens § 2, stk. 2, sidste pkt.”.

Højesteret har hermed fastslået, at oprindeligt installerede komponenter, der forårsager skade på selve det leverede produkt, skal behandles efter mangelsansvarsreglerne, hvorfor selvbeskadigelsestilfælde derfor ikke er omfattet af produktansvaret.

3.10 Ansvarsfraskrivelser

Producenter har i forbindelse med indgåelse af købsaftaler mulighed for at begrænse deres ansvar ved at benytte egentlige og uegentlige ansvarsfraskrivelser. De egentlige ansvarsfraskrivelser finder udtryk i aftalen

---

²² Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 225

²³ Dahl, Produktansvar s 460.

om produktet og relaterer sig til selve erstatningskravets omfang, mens man med de uegentlige ansvarsfraskrivelser kan forsøge på indirekte vis at påvirke selve defektvurderingen.

Et eksempel på dette er information om produktets farlige egenskaber, der kan formidles via indlægssedler eller brugsanvisninger i tilknytning til produktet.

Princippet om kontraktens relativitet medfører, at egentlige ansvarsfraskrivelser kun har retsvirkning mellem kontraktsparterne. Effekten af egentlige ansvarsfraskrivelser over for medkontrahenten afhænger af, om fraskrivelserne er korrekt vedtaget, hvordan de kan fortolkes, og om de må anses for gyldige i henhold til de aftaleretlige principper.

§ 12 i PAL indeholder et forbud mod at fraskrive sig ansvar for produktskade. Producenter, der kan ifalde ansvar efter PAL kan derfor i bestræbelserne på at begrænse eget ansvar udelukkende benytte sig af uegentlige ansvarsfraskrivelser.

3.11 Afrunding

De ovenstående afsnit afslører, at produktansvaret er et komplekst juridisk område, og sondringerne mellem de forskellige retsgrundlag, ansvarsgrundlag, skadestyper og begreber har stor indflydelse på produktansvarsforsikringens dækningsomfang, samt grænsedragningen mellem erhvervsansvarsforsikringen og produktansvarsforsikringens dækningsområde.

4. De almindelige betingelser for erhvervs- og produktansvarsforsikring

De almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring har karakter af et agreed document og har udelukkende vejledende karakter, hvorfor de kan ændres og fraviges af parterne. Børge Dahl har i 1987 udarbejdet en kommentar²⁴ til de enkelte vilkår i betingelserne, og det fremgår af forordet, at der mellem Industrirådet og forsikringsbranchen er enighed om, at betingelserne skal forstås i overensstemmelse med kommentaren.

Industrirådet har i 1988 udarbejdet en kommentar til vejledning af deres medlemmer om Alm. Bet.

5. Afgrænsningen mellem de to forsikrings dækningsomfang

Den kombinerede erhvervs- og produktansvarsforsikring dækker dels det ansvar, som en erhvervsdrivende kan pådrage sig under udførelsen af sit erhverv, samt det ansvar en erhvervsdrivende som producent kan pådrage sig for skadevoldende produkter og ydelser.

De to ansvarsforsikringstyper har således ikke samme dækningsomfang. Selve afgrænsningen mellem de to ansvarsforsikringstypers dækningsomfang er central, da forsikringstagere som ovenfor nævnt ikke nødvendigvis tegner begge typer forsikring, og i de tilfælde, hvor forsikringstager gør, kan der være væsentlige forskelle i dækningssummer og selvriskobeløb.

---

²⁴ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer

Ligeledes vil der være forskel i det i policen angivne dækningsområde for hver af de to typer af forsikring. Dette behandles i afsnit 6.3.

I det følgende belyses grænsedragningen mellem de to forsikringstypers dækningsomfang med udgangspunkt i Børge Dahls kommentarer, Industrirådets kommentarer og øvrig litteratur og retspraksis.

Erhvervsansvarsforsikringens dækningsomfang fremgår af Alm. Bet. § 2, stk. 1, mens dækningsomfanget for produktansvarsforsikringen fremgår af Alm. Bet. § 3, stk. 1. Ifølge Dahl²⁵ er § 2, stk. 1 så bredt formuleret, at dækningen for produktansvar principielt set er omfattet af denne bestemmelse, og § 3, stk. 1 derfor er udtryk for en specialbestemmelse, der særskilt udtager dækningen af produktansvar.

Udgangspunktet må således være, at alle typer af ansvar, der ikke er dækket af produktansvarsforsikringen, kan være dækket af erhvervsansvarsforsikringen.

Det er i afgrænsningen af de to forsikringer derfor vigtigt at identificere hvad, der er dækket af produktansvarsforsikringen, for derved at kunne udelukke, at der foreligger et ansvar, der er dækket af erhvervsansvarsforsikringen.

Erhvervsansvarsforsikringen dækker i henhold til § 2, stk. 1, når sikrede er erstatningsansvarlig for skade, og denne er forårsaget under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed.

Produktansvarsforsikringen dækker i henhold til § 3, stk. 1 når sikrede er erstatningsansvarlig for en skade, der er forårsaget under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed. Derudover er det en forudsætning, at skaden er forårsaget af en af de i policen angivne produkter eller ydelser efter, at de er henholdsvis bragt i omsætning og præsteret.

I et forsøg på afgrænsning af dækningsomfanget i § 3, stk. 1 overfor § 2, stk. 1 gennemgås i det følgende § 3, stk. 1 med særlig fokus på, hvad der kan forstås ved kravet om, at skaden skal være forvoldt af produkter eller ydelser, som er angivet i policen, samt vilkårets omsætnings- og præstationsbegreb, da navnlig sidstnævnte betingelse, som nedenfor i 5.5 uddybet, er afgørende for, at § 3, stk. 1 finder anvendelse fremfor § 2, stk. 1.

5.1 Produktansvarsdækning i § 3, stk. 1.

Forsikringen dækker sikredes erstatningsansvar for skade på person eller ting forvoldt af sikredes produkter eller ydelser, efter at de er bragt i omsætning eller præsteret. Dækning er betinget af, at skaden er forvoldt under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed og af produkter eller ydelser, som er angivet i policen.

5.2 Erstatningsansvaret

Første betingelse for dækning er, at sikrede er erstatningsansvarlig. Som tilfældet er i § 2, stk. 1, er erstatningsansvaret ubestemt defineret, og sikrede skal derfor blot være erstatningsansvarlig på et retsgrundlag, som hjemler ansvar for erstatning.

Lett anfører²⁶, at det desuden ikke spiller nogen rolle, om erstatningsansvaret ifaldes efter dansk ret eller udenlandsk ret.

---

²⁵ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 28 note 14

²⁶ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 20

Ifølge den almindelige danske erstatningsret kan man ifalde et erstatningsansvar, hvis tredjemand lider tab eller skade som følge af ens ansvarspådragende handling eller undladelse. Direkte tab er dog som udgangspunkt ikke dækket af erhvervs- og produktansvarsforsikringen (nærmere herom i afsnit 9.2).

En interessant dom i denne forbindelse blev afsagt i Østre Landsret d. 23. marts 2007²⁷. Sikrede havde solgt et parti fugemasse til en kunde til anvendelse i produktion af badekabiner. Fugemassen hærdede ikke tilstrækkeligt, og sikrede anerkendte sit ansvar for dækning af udgifter til udbedring af forholdet overfor kunden og anmeldte efterfølgende sit krav til forsikringsselskabet, hos hvem sikrede havde tegnet kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring med standardmæssig ingrediens- og komponentskadedækning (afsnit 9 nedenfor indeholder diskussion af denne type dækning).

Selskabet afviste dækning med henvisning til, at sikrede, ved at have erkendt sin erstatningsforpligtelse til afholdelse af udgifter til udbedring af hele forholdet overfor kunden, ikke havde iagttaget sin tabsbegrænsningspligt, eftersom sikrede i sine salgs- og leveringsbetingelser havde begrænset sit ansvar til omlevering af varen. Da dækning for omlevering fuldstændig var undtaget i policen, havde selskabet ingen dækningsforpligtelse overfor sikrede.

Byretten gav forsikringsselskabet medhold, hvorefter sikrede indbragte sagen for Landsretten. Denne stadfæstede byrettens dom, med henvisning til, at der var tale om et mangelsansvar i henhold til købeloven og ikke et produktansvar som af sikrede hævdede. Desuden havde sikrede ved ikke at påberåbe sig ovennævnte ansvarsfraskrivelse overfor kunden, ikke iagttaget sin tabsbegrænsningspligt. Forsikringsselskabet havde på den baggrund ikke nogen dækningsforpligtelse overfor sikrede.

Helt grundlæggende slår dommen fast, at sikrede ikke er dækningsberettiget, såfremt der ikke foreligger et erstatningsansvar. Selvom sikrede ville være ansvarlig efter almindelige erstatningsregler, bortfalder dækningsberettigelsen for selskabet, såfremt sikrede har fraskrevet sig ansvaret i sin aftale med sin aftager.

5.3 Defektkravet.

Som beskrevet i afsnit 3.5 ovenfor ifalder en producent produktansvar, såfremt hans produkt er defekt og forvolder skade på andet end sig selv efter, at det er bragt i omsætning.

Forudsætningen for at ansvaret dækkes i henhold til § 3 er udelukkende, at der er tale om et produkt eller en ydelse, der er angivet i policen, og at det har forvoldt skade på andet end produktet efter, at det er bragt i omsætning. Ved sammenligning med definitionen i produktansvarsloven, bemærkes det, at § 3 ikke som forudsætning for dækning opererer med noget defektbegreb.

Det ville også være overflødigt, da det produktansvarsretlige defektkrav må ligge i selve vurderingen af, om der foreligger et erstatningsansvar i § 3, stk. 1.

5.4 Skaden

I henhold til § 3, stk. 1 er der kun dækning for skade, mens tab ikke er omfattet (nærmere om sondringen mellem skade og tab i afsnit 9.2 nedenfor). Til illustration kan fremhæves responsum fra Forsikring & Pension²⁸, hvor en smedemester, der havde tegnet en erhvervsansvarsforsikring, begik en fejl i forbindelse med installationen af et centralvarmeanlæg. Centralvarmeanlægget forårsagede et stærkt forøget varmeforbrug, men da dette ikke var en følge af en skade, dækkede forsikringen ikke tabet.

²⁷ <http://www.fed.dk/pdf/fed/oeld%20b-3341-06.pdf>

²⁸ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s. 813

Følgetab af en skade er som udgangspunkt dækket jf. § 3, stk. 3. Tab i forbindelse med omlevering, driftstab, og bøder er dog ikke dækket. Driftstab kan være dækket jf. § 5, stk. 3.

Dækningen er ikke betinget af karakteren af selve skadesforløbet. Eksempelvis er det ikke et krav, at skaden er sket pludselig.²⁹

5.5 Omsætnings- og præstationstidspunktet

Det centrale i afgørelsen af, efter hvilken af de to typer ansvarsforsikringer, forsikringstager kan opnå dækning, er hvorvidt skaden er forvoldt efter, at det skadevoldende produkt er bragt i omsætning, eller efter at den skadevoldende tjenesteydelse er præsteret jf. § 3, stk. 1.

I det følgende vil henholdsvis præstations- og omsætningspunktet blive gennemgået.

5.5.1 Præstationstidspunktet for tjenesteydelser

Ifølge Dahl er udgangspunktet for hvornår, man kan anse en tjenesteydelse for at være præsteret, at arbejdet i forbindelse med ydelsen er udført, og at arbejdet er overført til eller taget i brug af bestilleren³⁰. Hornsberg fremhæver, at præstation er sket, når den fagmæssige ydelse er tilendebragt, og således er klar til at blive overtaget af bestilleren³¹. Forfatterne diskuterer dog ikke, hvad der forstås ved den fagmæssige ydelse og dennes udstrækning.

Et eksempel på præstationstidspunktets betydning sås i U 1997.1094 V. Forsikringstager var antaget af en landmand til at sprede og vende græs. Under udførelsen af arbejdet brækkede en rivetand af høvendermaskinen, og den blev efterladt på marken efter færdiggørelsen af høvendingen. Da landmanden efterfølgende finsnittede græsset, brød hans finsnittermaskine pludselig sammen, som følge af skade på maskinens knive forårsaget af rivetanden.

Det fremgår af dommen, at landmanden først led skade efter, at forsikringstager havde afsluttet sit opdrag. Skaden forvoldtes derfor efter præstation af ydelsen, og der var bl.a. derfor ikke tale om et erhvervsansvarsforsikringstilfælde i rettens optik. Havde landmanden i stedet kørt og snittet høet umiddelbart bag høvenderen, ville forsikringstagerens ydelse ikke være færdigpræsteret ved skadens indtræden, og ansvaret ville således ikke være omfattet af produktansvarsforsikringens dækningsomfang men af erhvervsansvarsforsikringens i stedet³².

5.5.2 Én eller flere ydelser

En særlig problematik foreligger i de tilfælde, hvor tjenesteyderen antages til at udføre flere opgaver. Spørgsmålet er her, hvornår opgaverne må anses for at udgøre én ydelse, og hvornår de må anses for at udgøre forskellige ydelser.

Problemstillingen kan både betragtes have en kvantitativ og kvalitativ karakter. Et eksempel på en kvantitativ vinkel på problemstillingen ville forefindes, hvis den præcis samme tjenesteydelse skulle udføres på flere forskellige opfyldelsessteder. Eksempelvis hvis høvendingen i ovennævnte dom skulle omfatte to marker i stedet for én. Hvis der var tale om to forskellige ydelser ville høvendingen på den første mark kunne anses for at være præsteret, til trods for, at høvendingen på den anden mark endnu ikke var påbegyndt. Det må antages, at der ved afgørelsen heraf må skeles til den tidsmæssige og den geografiske tilknytning mellem

²⁹ Theilgaard, Miljøansvar, erstatning og forsikring, s. 168

³⁰ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 47 note 85

³¹ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 17

³² Lett m.fl., Produktansvaret i praksis, erstatning og forsikring, s. 93

de forskellige opgaver. Skal opgaverne eksempelvis opfyldes med et langt tidsmæssigt mellemrum, eller er der en væsentlig geografisk afstand mellem opgavernes opfyldelsessted, vil der være stærke holdepunkter for ikke at anse opgaverne for at være en del af samme ydelse.

Et eksempel på en kvalitativ problemstilling ville foreligge, hvis en håndværker blev antaget til samtidig både at udskifte vandrør og lægge tagsten på et det samme hus. Anses opgaverne for at være forskellige ydelser, vil den førstafsluttede opgave kunne anses for præsteret, selv om den anden ikke er det. Der må her lægges vægt på karakteren af de to forskellige opgaver. I nærværende eksempel må de to opgaver, henset til faglig kvalifikation og materialebehov, formodes at være af så forskellig karakter, at de ikke er en del af samme ydelse. Dette udgangspunkt må dog formodentligt modificeres, såfremt der eksisterer en funktionel og sikkerhedsmæssig sammenhæng mellem opgaverne. Såfremt funktionen eller sikkerheden af en opgave afhænger af en anden opgaves opfyldelse, kan opgaverne ikke, selvom de har forskellig karakter, anses for at være to forskellige ydelser.

5.5.3 Tidspunktet for ydelsens afslutning

Som ovenfor nævnt er det forfatterens opfattelse, at præstation er sket, når den fagmæssige ydelse er tilendebragt. Det kan dog diskuteres, om ikke ydelsen kan anses for at være præsteret til trods for, at mindre eller uvæsentlige dele af ydelsen endnu ikke er tilendebragt. Man kan opstille et eksempel, hvor skade opstår efter, at en mekaniker har færdiggjort sin reparation af en maskine, men endnu ikke har foretaget oprydning og rømning af opfyldelsesstedet. Der kan her argumenteres for, at oprydningen udelukkende har æstetisk karakter, og ikke har betydning for maskinens funktion og sikkerhed, hvorfor ydelsen kan anses for at være præsteret til trods for den manglende oprydning. Anderledes forholder det sig formentlig, hvis oprydningen har en funktions- og sikkerhedsmæssig betydning for brugen af maskinen - eksempelvis hvis oprydningen skal forhindre, at der sker en uhensigtsmæssig støvophobning i en støvfølsom steril maskine.

5.5.4 Produkter

Det generelle udgangspunkt er, som allerede nævnt, at sikredes ansvar for en skade, der er indtrådt efter tidspunktet for omsætning af det skadevoldende produkt, dækkes efter § 3, stk. 1.

Dahl anfører³³, at det i almindelighed vil være afgørende for, om et produkt kan anses for at være bragt i omsætning, hvorvidt skaden rammer virksomhedens ansatte eller andre personer, om produktet befinder sig indenfor eller udenfor virksomhedens lokaliteter og/eller om produktet er overgivet til andre.

Som udgangspunkt må produktet, ifølge Dahl, anses for at være bragt i omsætning "ved enhver overgivelse til en anden virksomhed med henblik på brug eller videresalg, således også hvor der f.eks. er tale om køb på prøve eller konsignation"

Herudover behandler Dahl problematikken vedrørende producenter, der lader deres produkter udstille. Afgørende for om produkterne kan anses for at være omsat er i den forbindelse, om produkterne blot er en del af en udstilling, eller om eventuelle købere kan prøve eller hjemtage produkterne fra udstillingen. I sidstnævnte tilfælde vil der være tale om, at produktet er omsat³⁴.

I Industrirådets kommentarer fremhæves det om omsætningstidspunktet i § 3, stk. 1, at hvis et produkt stjæles fra producenten og derefter bringes i omsætning, vil producenten være produktansvarlig under forudsætning af, at produktet var parat til at blive bragt i omsætning. Det beror derfor på en ren tilfældighed,

³³ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 47 note 86

³⁴ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 47 note 87

at produktet ikke er bragt i omsætning på normal vis³⁵. Var produktet ikke parat til omsætning på tidspunktet for tyveriet, vil producenten derimod almindeligvis ikke være produktansvarlig.

I kommentarerne anføres det visse steder, at sikrede vil være erstatningsansvarlig for disse tilfældes vedkommende. Det må dog antages, at det er underforstået, at der også vil være forsikringsdækning.

5.5.4.1 Forholdet til det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb

Da produktansvarsretten og forsikringsretten begge anvender et omsætningstidspunktsbegreb, er det oplagt at undersøge, hvilken sammenhæng de to begreber har i en fortolkningsmæssig sammenhæng.

Dahl anfører³⁶ i kommentaren til Alm. Bet., at hverken erhvervsansvar eller produktansvar i henhold til lovgivning, praksis eller teori kan beskrives entydigt, men at dette ikke har betydning for forsikringen, da dækningsomfanget alene afgøres af, hvorvidt betingelserne i henholdsvis §§ 2 og 3 er opfyldt. Grænsedragningen sker ifølge Dahl uden hensyntagen til, hvordan ansvaret for en given skade efter lovgivningen, retspraksis eller den juridiske litteratur karakteriseres³⁷.

Dahls udsagn må ses i lyset af, at der på produktansvarsområdet er sket en ikke uvæsentlig udvikling siden 1987. Det må derfor fremhæves, at der i dag i lovgivning, teori og retspraksis er langt flere og mere nuancerede fortolkningsbidrag til de produktansvarsretlige begreber – herunder omsætningstidspunktet.

Spørgsmålet om forståelsen af omsætningstidspunktet i § 3, stk. 1 er desuden blevet forelagt en advokat for Forsikring og Pension, der i en e-mail giver udtryk for en helt anden opfattelse: "Umiddelbart findes der ikke et responsum, der dækker problemstillingen. Det synes ikke at være tilfældet, at der med betegnelsen "omsætningstidspunkt" i Alm. Bet. er tale om et særskilt forsikringsretligt begreb."

I afsnit 5.3 ovenfor er det kort nævnt, at § 3, stk. 1 i Alm. Bet. ikke opererer med et defektbegreb, idet dette krav implicit indeholdes i bestemmelsens forudsætning om, at sikrede skal være erstatningsansvarlig.

Såfremt omsætningstidspunktsbegrebet i § 3, stk. 1 skulle være identisk med det produktansvarsretlige, kan det undre, at § 3 stk. 1 ikke tillige stiller krav om, at det skadevoldende produkt er defekt. Defektbegrebet og omsætningstidspunktsbegrebet er, som beskrevet i præsentationen af det erstatningsretlige produktansvar i afsnit 3.5 ovenfor, en central del af vurderingen af, om der foreligger produktansvar. Hvis omsætningstidspunktet i § 3, stk. 1 blot er en henvisning til omsætningstidspunktsbegrebet i produktansvarsretten, kan det undre, hvorfor man ikke også har medinddraget defektbegrebet i dækningsbestemmelsen.

§ 3, stk. 1 kunne ud fra denne tankegang have haft følgende ordlyd: "Forsikringen dækker sikredes produktansvar." Årsagen til at dette ikke er tilfældet er formentlig, som Dahl også anfører³⁸, at produktansvarsretten ikke kan fastlægges så entydigt, at den kan definere forsikringens dækningsområde.

På den baggrund ville det være besynderligt at lave en analogi mellem omsætningstidspunktet i produktansvarsretten, og omsætningstidspunktet i forsikringsretten, da fortolkningen af omsætningstidspunktet derved kunne afhænge af en produktansvarsretlig fortolkning.

---

³⁵ König m.fl., Industriens produktansvarsforsikring, almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 44

³⁶ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 28 note 14

³⁷ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 46 note 82

³⁸ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 28 note 14

Det må derfor udelukkes, at de to begreber er identiske, men som følge af den sparsomme retspraksis angående det forsikringsretlige omsætningstidspunktsbegreb og det faktum, at Dahl i sine kommentarer kun selv har anvendt tre noter til behandling af begrebet, kan det overvejes, om man i fortolkningen af det forsikringsretlige omsætningstidspunktsbegreb kan drage paralleller fra det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb og herved anvende dette som fortolkningsbidrag. Dahl åbner ikke op for denne mulighed i sine kommentarer.

I Industrirådets kommentarer behandles³⁹ omsætningstidspunktet i relation til forsikringsdækning for tilfælde, hvor en udstillet genstand forårsager skade på tredjemand. I samme forbindelse behandles omsætningstidspunktet i det tilfælde, hvor en tyv bringer et produkt i omsætning, og dette i en ansvarsvurderingsmæssig kontekst og ikke en forsikringsdækningsmæssig kontekst.

Eksemplet bruges med andre ord til at belyse omsætningstidspunktet i relation til, hvorvidt forsikringstager er ansvarlig for produktskade, og altså ikke som Dahl, der i kommentarerne udelukkende beskriver omsætningstidspunktet i relation til spørgsmålet om dækning. Der er derfor blandt to af de væsentligste fortolkningsbidrag til Alm. Bet. ikke fuldstændig konsensus om, hvorvidt fortolkningen af omsætningstidspunktet er et isoleret forsikringsretligt anliggende, eller om det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb kan influere herpå.

I produktansvarsretlig litteratur henviser Dahl og andre⁴⁰ for nærmere forklaring af det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb imidlertid til Dahls kommentarer til omsætningstidspunktet i Erhvervs- og produktansvarsforsikringer i Alm. Bet. Denne henvisning kan forstås således, at Dahl erkender, at der er en naturlig sammenhæng mellem det produktansvarsretlige omsætningstidspunkt og det forsikringsretlige omsætningstidspunkt.

Desuden må det synspunkt fremhæves, at begrebet omsætningstidspunkt i henholdsvis produktansvarsretten og i Alm. Bet. sprogligt er enslydende. Derudover anvendes omsætningstidspunktsbegrebet i begge retsdiscipliner i vurderingen af, om skaden er lidt før eller efter dette.

Den eneste forskel er formålet med vurderingen - at statuere produktansvar eller at afgøre, om der er dækning for produktansvar. Parterne i henholdsvis den produktansvarsretlige og den forsikringsretlige situationen er de samme, for så vidt angår vurderingen af, om produktet er omsat. I begge vurderinger er det centralt, om producenten har bragt produktet i omsætning på tidspunktet for skadens indtræden.

Af andre begreber, der optræder i både henholdsvis erstatnings- og forsikringsret kan fremhæves "grov uagtsomhed". Grov uagtsomhed fortolkes i forsikringsretten principielt anderledes end i erstatningsretten.

Grov uagtsomhed fungerer i forsikringsretlig sammenhæng som en dækningsundtagelse, hvilket kan fremgå af forsikringsbetingelserne og hvilket fremgår af FAL § 18-20. Fortolkningen af begrebet tager derfor udgangspunkt i forsikringsbetingelserne, og er udtryk for et særskilt forsikringsretligt begreb. Alligevel er det fast antaget i den juridiske litteratur, at den almindelige erstatningsret kan fungere som fortolkningsbidrag.

---

³⁹ König m.fl., Industriens produktansvarsforsikring, almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 47

⁴⁰ Dahl mfl. "Produktansvar" i Juristen 1990 s 165, i afsnittet "Producenten har ikke bragt produktet i omsætning", der omhandler § 7 stk. 1, nr. 1 i PAL

Sørensen henviser eksempelvis⁴¹ i gennemgangen af det forsikringsretlige begreb “ grov uagtsomhed” til dommen U 2004.166 H, der omhandler fortolkningen af “grov uagtsomhed” i relation til erstatningsansvarsloven § 19 stk. 2, nr. 1, og ikke i relation til FAL § 18.

På baggrund af ovenstående må det antages, at omsætningstidspunktet i Alm. Bet. er udtryk for et særskilt forsikringsretligt begreb, men at fortolkningen af det produktansvarsretlige omsætningstidspunkt i litteratur og retspraksis formentlig kan smitte af og anvendes som bidrag i fortolkningen af omsætningstidspunktsbegreb i § 3. Baggrunden herfor er, at teorien, formentlig som følge af mangel på andre fortolkningsmæssige holdepunkter, i høj grad benytter sig af henvisninger til produktansvarsretten, og at begrebet har samme anvendelsesområde og personkreds i de to retslige discipliner. Spørgsmålet er fortsat ikke afklaret i retspraksis.

Som følge af denne vurdering gennemgås i det følgende afsnit et udpluk af væsentlig retspraksis og litteratur vedrørende det produktansvarsretlige omsætningstidspunktsbegreb, der eventuelt kan have indflydelse på fortolkningen af det forsikringsretlige omsætningstidspunkt.

5.5.4.2 Omsætningstidspunktet i produktansvarsretten.

Ifølge forarbejderne til det direktivbaserede produktansvar er begrebet ”bragt i omsætning” ikke defineret i produktansvarsdirektivet, da forståelsen af dette fremgår af ordenes naturlige betydning. Dog nævnes det, at: ”Normally, an article has been put into circulation when it has been started off on the chain of distribution”⁴².

Dahl påpeger⁴³, at det i forarbejderne til Produktansvarsloven anføres, at omsætningstidspunktet afhænger af, hvordan producenten normalt bringer produkter af samme slags i omsætning, og at dette typisk vil være tilfældet, når produktet er overgivet til en forhandler eller selvstændig fragtfører, eller på anden måde er bragt uden for producentens kontrolsfære. Ifølge Dahl kan en skade opstået i produktionsprocessen ikke bevirke produktansvar.

Produktansvarslovens omsætningstidspunktsbegreb blev også berørt i U 2001.2338 H. Læger på Skejby Sygehus forsøgte at overføre en nyre fra en patient til en anden. Efter at nyren var blevet udopereret blev den gennemskyllet med Collinsvæske, hvorved den tog så meget skade, at transplantationen måtte opgives.

Patienten, der skulle modtage nyren ønskede efterfølgende erstatning. Tvisten angik bl.a., hvorvidt væsken kunne anses for at være bragt i omsætning, da hospitalet selv havde fremstillet den på eget apotek.

Højesteret stillede 5 præjudicielle spørgsmål til EF-domstolen, herunder hvorvidt væsken i dette tilfælde måtte anses for at være bragt i omsætning.

I EF-domstolens svar blev det vurderet, at bestemmelsen i PAL § 7, nr. 1 (der er implementeret på baggrund af produktansvarsdirektivet⁴⁴) om produktansvar, om at skadevolder er ansvarsfri, såfremt skaden er tilføjet efter omsætningstidspunktet først og fremmest sigter på tilfælde, hvor en anden end producenten har bevirket, at produktet har forladt fremstillingsprocessen. Desuden fandt domstolen, at anvendelse af produktet mod producentens vilje, f.eks. når fremstillingsprocessen endnu ikke er afsluttet, samt anvendelse til private formål eller i lignende situationer, falder uden for direktivets anvendelsesområde.

⁴¹ Sørensen, Forsikringsret, s. 179

⁴² Bulletin of the european communities, Supplement 11/76, note 15.

⁴³ Dahl, Juristen side 165 årgang 1990.

⁴⁴ Rådets direktiv 85/374/EØF

Amtskommunen gjorde gældende, at produktet ikke var bragt i omsætning, fordi det ikke havde forladt den medicinske "kontrolsfære", der omfattede apoteket, der havde fremstillet produktet og hospitalet, på hvilket det var anvendt. Hertil bemærkede EF-domstolen, at sådanne omstændigheder ikke er afgørende, når anvendelsen af produktet er kendetegnet ved, at den person, det er bestemt til selv skal bevæge sig ind i "kontrolsfæren".

Når der er tale om en patient, der lader sig behandle på et hospital, udtalte EF-domstolen, at det ikke er afgørende, at det produkt, der er anvendt som led i en medicinsk behandling, er fremstillet på hospitalet, eller om det er erhvervet fra en tredjemand. Den omstændighed at et produkt, der er anvendt som led i en tjenesteydelse, er produceret af en tredjemand, af tjenesteyderen selv eller af en enhed, der er knyttet til tjenesteyderen, kan således ikke i sig selv have indvirkning på, om det må anses for at være bragt i omsætning.

5.5.4.3 Risikoens overgang

I den almindelige obligationsret opererer man med begrebet "risikoens overgang", der forstås som tidspunktet, hvor risikoen for et produkt eller et arbejdes hændelige undergang overgår fra afsenderen til en leverandør eller aftager⁴⁵.

Der kan argumenteres for, at tidspunktet for risikoens overgang skal være passeret, før man kan anse et produkt for at være bragt i omsætning, da producenten stadigvæk har risikoen for produktet eller arbejdets hændelige undergang. I så fald må han tillige have den fornødne kontrol over produktet eller arbejdet, således at dette ikke kan anses for at være bragt i omsætning.

Som det fremgår af U1997.1094 V (dommen er desuden omtalt i afsnit 6.5. ovenfor), var hævningen afsluttet og maskinstationens ansatte og dets materiel havde forladt landmandens mark, da landmanden led skade. I dette tilfælde må der klart være tale om, at ydelsen er præsteret, samtidig med at arbejdet var tilendebragt.

Det er dog værd at bemærke, at mange realydelser præsteres ved gradvis frembringelse, hvilket eksempelvis er tilfældet ved opførelse af byggeri, udviklingen og installation af it-systemer samt andre former for produktionsudstyr. I sådanne situationer er det obligationsretlige udgangspunkt for risikoens overgang afleveringsdagen eller overtagelsesdagen⁴⁶.

Spørgsmålet er her, om omsætningstidspunktet ligger tidligere end denne dag. Det kan tænkes, at arbejdet færdiggøres eller produktionsprocessen afsluttes, og alt er parat til afleveringsdagen. I dette tilfælde, vil det være tilfældigt om en eventuel skade sker før eller efter afleveringsdagen.

Omsætningstidspunktet må dog forstås anderledes end tidspunktet for risikoens overgang, da man ikke har valgt samme terminologi som ved risikoens overgang. Eksempelvis har man ikke benyttet begrebet "levering", men i stedet stillet krav om, at produktet skal være bragt i "omsætning". Ifølge Nielsen er ideen med dette, at understrege at produktet "bringes væk fra fabrikanten.. og i kontakt med andre ting eller fremmede personer."⁴⁷ Når produktet bringes væk fra producentens kontrolsfære, og der sker skade, er det typeeksemplet på et produktansvarstilfælde, uanset om produktet er leveret eller ikke⁴⁸

⁴⁵ Bryde Andersen m.fl. Lærebog i obligationsret I, s. 163

⁴⁶ Bryde Andersen m.fl. Lærebog i obligationsret I, s. 165

⁴⁷ Nielsen, Produktansvar - og forsikring s. 94

⁴⁸ Nielsen, Produktansvar - og forsikring s. 94

5.5.5 Sammenfatning

Afgørende for om sikredes erstatningsansvar skal dækkes efter § 3, stk. 1 afhænger af, om det skadevoldende produkt eller tjenesteydelse er henholdsvis omsat eller præsteret.

For så vidt angår tjenesteydelsen er udgangspunktet, at tjenesteyders opgave eller opgaver skal være færdiggjort før den kan anses for at være præsteret. Skal den samme opgave udføres på flere forskellige i fysisk afstand adskilte opfyldelsessteder, må det antages, at der i vurderingen af, hvorvidt opgaverne udgør én eller flere ydelser må skeles til den tidsmæssige og den geografiske tilknytning mellem de forskellige opgavers opfyldelse. Skal tjenesteyder derimod udføre to forskellige opgaver på opfyldelsesstedet samtidigt, må det antages, at der i vurderingen af, om der er tale om en eller flere ydelser, må henses til sammenhængen mellem opgavernes faglige kvalifikation og materialebehov. Har opgaverne således fagligt og materialebehovsmæssigt en høj grad af tilknytning, må de anses for at udgøre en ydelse.

Dette udgangspunkt må dog modificeres, såfremt der eksisterer en funktionel og sikkerhedsmæssig sammenhæng mellem opgaverne. Er funktionen eller sikkerheden af en opgave afhænger af en anden opgave, kan opgaverne ikke, selvom de har forskellig karakter, anses for at være to forskellige ydelser.

Det må antages, at en ydelse kan anses for at være præsteret til trods for, at mindre eller uvæsentlige dele af ydelsen endnu ikke er tilendebragt. Såfremt disse har en funktionsmæssig betydning eller udgør en sikkerhedsmæssig risiko for tjenesteydelsen kan dette formentlig ikke anses for at være tilfældet.

For så vidt angår produkter, er disse som udgangspunkt bragt i omsætning, når de har forladt producenten. På baggrund af Dahls kommentarer må det være udgangspunktet, at omsætningstidspunktet i Alm. Bet. er et selvstændigt forsikringsretligt begreb. Eftersom omsætningstidspunktsbegrebet i henholdsvis produktansvarsretten og i Alm. Bet. sprogligt er enslydende, og begreberne anvendes i vurdering af omsætningstidspunktet, er der meget der taler for, at det produktansvarsretlige omsætningsbegreb kan benyttes som fortolkningsbidrag.

Det generelle produktansvarsretlige udgangspunkt for vurderingen af, om produktet er bragt i omsætning, er ifølge Dahl, hvorvidt produktet har forladt producentens kontrolsfære.

Kontrolsfæren skal i henhold til U.2001.2238H forstås således, at produktet har forladt fremstillingsprocessen, og at dette er sket med producentens vilje.

Udgangspunktet kan ifølge dommen modificeres på baggrund af sagens konkrete omstændigheder. Et eksempel på dette kan være en patient, der skal modtage behandling på et hospital, og således nødvendigvis skal modtage behandlingen indenfor producentens kontrolsfære.

Endelig kan det ikke antages at det obligationsretlige tidspunkt for risikoens overgang kan have betydning for vurderingen af omsætningstidspunktsbegrebet.

6. Forsikringsaftalens karakter

De mest anvendte forsikringsaftaletyper er individuelle kontrakter, standardkontrakter og agreed documents. I individuelle kontrakter fastsættes vilkårene på baggrund af aftaleparternes forhandlinger.

Standardkontrakter derimod konciperes traditionelt ensidigt af forsikringsselskabet, mens agreed documents er en mellemting herimellem.

De forskellige elementer i aftaler om erhvervs- og produktansvarsforsikring har karakter af forskellige af ovennævnte typer. Her følger en gennemgang af disse, og hvilke fortolkningsmæssige begreber, der kan anvendes herpå.

6.1 Agreed documents

Alm. Bet. har karakter af et agreed document. Med agreed documents forstås i dansk ret en standardaftale, hvori vilkårene er udarbejdet på baggrund af et samarbejde mellem ligeværdige repræsentanter for begge aftaleparter.

Formålet med agreed documents er ifølge Bryde at regulere en transaktions særpræg "på en måde, som lovgivningens almindelige regler ikke har taget højde for". Aftalen er således "et retsgrundlag, som parterne er fortrolig med, og som de sjældent har anledning til at erstatte med deres egne aftalesystemer"⁴⁹.

Som i alle aftaler kan den ene part i agreed documents efter aftaleindgåelsen opfatte et aftalevilkår som for vidtgående. Udgangspunktet er dog, at agreed documents er bindende, og at en aftalepart ikke kan undslå sig sine pligter i henhold dertil. Bryde fremhæver dog, at dette udgangspunkt modificeres, når vilkåret er "uventet byrdefuldt"⁵⁰.

Anses en aftale på baggrund af agreed document for bindende for parterne, kan der dog stadig opstå tvivl om, hvordan de enkelte vilkår skal fortolkes, og navnlig hvorvidt den aftaleretlige koncipistregel kan påberåbes. Koncipistreglen omtales undertiden også som uklarhedsreglen og bestemmer, at risikoen for tvetydighed i et kontraktvilkår må bæres af den forfattende aftalepart.

Hvorvidt koncipistreglen kan anvendes på agreed documents afhænger ifølge Sørensen af, hvorvidt forsikringstager har haft mulighed for at få indflydelse på vilkårene⁵¹. Det er Sørensens opfattelse⁵², at medlemmerne af Dansk Industri i modsætning til forbrugerne i henhold til Familien Basisforsikring⁵³ har haft mulighed for at påvirke vilkårene i Alm. Bet. i en sådan grad, at de ikke vil kunne påberåbe sig koncipistreglen. At erhvervsdrivende, via deres medlemskab af Dansk Industri, i modsætning til forbrugerne er egentlige medlemmer af den ene af aftaleparterne støtter naturligvis denne opfattelse. Det kan dog diskuteres, hvor stor de erhvervsdrivendes adgang til indflydelse på udformningen af Alm. Bet. reelt har været. Betingelserne blev vedtaget i 1970 og senest revideret i 1999, hvor en ikke undseelig mængde af Dansk Industris nuværende medlemmer ikke eksisterede eller endnu ikke havde opnået medlemskab. Dansk Industri har desuden over 10.000 medlemmer, hvorfor det enkeltes medlems medbestemmelsesmulighed kan forekomme illusorisk.

Koncipistreglen har indbygget et præventionshensyn, hvilket indebærer at man tilskynder koncipisten til at bestræbe sig på at lave en præcis og uomtvistelig aftaletekst⁵⁴. Hensynet har ingen funktion, hvis begge parter har haft væsentlig indflydelse på aftalen, som tilfældet er ved både individuelle kontrakter og agreed documents.

---

⁴⁹ Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, s. 362

⁵⁰ Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, s. 364

⁵¹ Sørensen, Forsikringsret, s. 88

⁵² Sørensen, Forsikringsret, s. 98

⁵³ Forsikringsselskaber anvender i udpræget grad standardbetingelser ved tegning af forbrugerforsikringer med undtagelse af familiens basisforsikring, der er forhandlet mellem Forsikring og Pension og Forbrugerrådet.

⁵⁴ Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, s. 332

Alm. Bet. skal således fortolkes efter samme principper som individuelle kontrakter, således at fortolkeren skal forsøge at afdække, hvad der har været parternes mening med aftalevilkårene på tidspunktet for aftalens indgåelse.

Til illustration af Alm. Bets karakter af et agreed document kan nævnes U 1995.712 Ø, der blandt andet omhandlede den standardiserede fravalgsklausul af ingrediens- og komponentdækningen i Alm. Bet.

Forsikringstager gjorde gældende, at selskabets dækningspligt fulgte af vilkårene om ingrediens- og komponentskade og, at det var ganske ulogisk at fravalgsklausulen undtog denne dækning. Dette forhold skulle bevirke, at fravalgsklausulen måtte fortolkes indskrænkende, idet der ellers ville være tale om en fuldstændig undtagelse fra den ingrediens- og komponentskadedækning, som var tilsagt i policens indledning”. Heroverfor gjorde forsikringsselskabet gældende, at de almindelige forsikringsbetingelser ikke er ensidigt affattet fra forsikringsselskabernes side, men er vedtaget efter forhandling med Industrirådet som repræsentant for forsikringstagerne, hvorfor policen måtte fortolkes i overensstemmelse med dansk rets almindelige fortolkningsregler og ikke særligt i forsikringstagerens favør.

Landsretten gav forsikringsselskabet medhold, og bemærkede at der ikke findes grundlag for tilsidesættelse eller indskrænkende fortolkning af fravalgsklausulen.

6.2 Policens indhold

Alm. Bet. fordrer, at parterne i policen aftaler, hvilken erhvervsvirksomhed og hvilke produkter og ydelser, forsikringsdækningen omfatter. Desuden giver den parterne adgang til at bestemme aftalens geografiske dækningsområde. Denne policemæssige udfyldning har mere karakter af en individuel aftale eller en standardkontrakt alt afhængig af, hvor stor indflydelse forsikringstageren har haft på konciperingen heraf.

Fortolkningen af den i policen angivne risiko, der adskiller sig fra agreed document ved at have været genstand for forhandling mellem forsikringsselskabet og forsikringstager, er et af de centrale elementer i afgrænsningen mellem erhvervs- og produktansvarsforsikringen i relation til dækningsomfanget, og vil blive behandlet nærmere i de følgende afsnit.

6.3 Angivelse af produkter og ydelser i policen

6.3.1 Indledende om problemstillingen

For at selskabet er dækningsforpligtet, skal erstatningsansvaret ifølge Alm. Bet. § 3, stk. 1 være en følge af, at sikredes produkt eller ydelse har forvoldt skade, og produktet eller ydelsen skal være angivet i policen. Der er derfor tale om en objektiv risikoafgrænsning, der udelukker enhver dækning, hvis produktet ikke omfattes af angivelsen i policen⁵⁵. I det følgende vil det, med udgangspunkt i ovenstående kapitel om fortolkning af forsikringsaftaler, blive berørt, hvilke fortolkningsmæssige problemstillinger angivelserne i policen giver anledning til, og hvordan de eventuelt kan løses.

6.3.2 Angivelse i policen

Ifølge Hornsberg er det et led i tegningen af erhvervs- og produktansvarsforsikringer, at den forsikringstagende virksomhed udførligt udfylder forsikringsselskabets spørgeskemaer eller behovsanalyser, der indeholder spørgsmål om virksomhedens produkter og ydelser⁵⁶. På den måde kan forsikringsselskabet

---

⁵⁵ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 49 note 92

⁵⁶ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 57

med henblik på beregning af præmie og selvrisiko få beskrevet forsikringstagers risiko så præcist som muligt.

I spørgeskemaet skal forsikringstager blandt andet besvare, hvilke produkter virksomheden fremstiller, hvilke produkter der forhandles, om produkterne bliver anvendt i andre produkter, om produkterne indgår i flyprodukter og endelig på hvilken måde og under hvilke omstændigheder, forsikringstager selv tror produkterne vil kunne forvolde skade. Forsikringsselskabet udarbejder herefter en police på baggrund af besvarelsen.

Ifølge Industrirådet⁵⁷ skal beskrivelsen af produkterne i policen blot angives i omfattende produktgrupper. Der kræves ingen stærkt detaljeret opregning. Undtagelser kan dog gøres, idet forfatterne erkender, at der er særlige områder, eksempelvis i medicinalindustrien, hvor produktrisikoen er så stor, at en mere detaljeret angivelse af produktet er påkrævet. Indeholder policen en bred opregning af produkter, eksempelvis ”mejeriprodukter”, antager forfatterne, at der i tvivlstilfælde vil blive fortolket til forsikringstagerens fordel (nærmere om koncipistreglen i afsnit 6.1).

Såfremt beskrivelsen af de produkter og de ydelser, der er dækning for i policen, giver anledning til tvivl, må man udfylde aftalens gråzoner med fortolkning.

6.3.3 Fortolkning

For at fastlægge hvad parternes intention bag den pågældende formulering har været, kan der anvendes en ordlydsfortolkning. Ifølge Bryde karakteriserer domstolene ofte dette som den naturlige sproglige forståelse⁵⁸. Sørensen anfører, at der hermed sigtes til den betydning, “som forsikringstageren i almindelighed må antages at ville tillægge det pågældende forsikringsvilkår”⁵⁹. Et eksempel på ordlydsfortolkning sås i dommen U 1984.867Ø, hvor landsretten ved fortolkning af policens risikoart, der var angivet som ”detailsalg” fandt, at dette ikke kunne sidestilles med engrossalg.

Derudover kan man forsøge at klarlægge, hvilke sædvaner der gælder i forsikringsbranchen. Ifølge Bryde har en branches sædvanlige opfattelse af bestemte ord og vendinger stor betydning for fortolkningen⁶⁰. Har forsikringsselskabet brugt udtryk, der har en speciel forsikringsretlig betydning, har selskabet som udgangspunkt en pligt til at gøre forsikringstager opmærksom herpå. Dog gælder der modsatrettet en pligt for forsikringstageren, der ved, at der er tale om et forsikringsretligt område, til at optimere sit kendskab til den valgte terminologi og sædvaner⁶¹.

Sørensens anfører⁶², at fagudtryk som udgangspunkt ”skal fortolkes i overensstemmelse med den betydning, de tillægges inden for det pågældende fagområde eller lov, uanset om forsikringstageren har forstået disse.”

Er der tvivl om forståelsen af et udtryk, kan der endvidere indhentes erklæringer fra brancheorganisationer. Se eksempelvis U 1984.795B, der omhandlede en forsikring, der dækkede skade forvoldt af lynnedslag, og hvor det var uvist om udtrykket ”lynnedslag” også omfattede de atmosfæriske forstyrrelser, der fulgte i kølvandet herpå. Teknologisk institut erklærede, at forstyrrelserne måtte ligestilles med lynnedslag, hvorfor der var dækning for skaden.

⁵⁷ König m.fl., Industriens produktansvarsforsikring, almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 44

⁵⁸ Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, s. 320

⁵⁹ Sørensen, Forsikringsret, s. 93

⁶⁰ Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, s. 328

⁶¹ Bryde Andersen, Grundlæggende aftaleret, s. 328

⁶² Sørensen, Forsikringsret, s. 92

Som ovenfor nævnt er beskrivelsen af produkter og ydelser i policen som oftest genstand for forhandling mellem forsikringstager og forsikringsselskabet.

Forsikringsselskabets rolle har i den forbindelse betydning for fortolkningen, idet selve beskrivelsen har karakter af en standardkontrakt, hvis forsikringsselskabet alene har konciperet beskrivelsen uden forsikringstagers indflydelse.

Ved fortolkning af standardkontrakter er koncipistreglen den væsentligste regel⁶³. Risikoen for usikkerhed omkring forståelsen af teksten påhviler i denne situation selskabet⁶⁴. Jønsson og Kjærsgaard henviser⁶⁵ blandt andet til dommen U 1990.426 Ø, der omhandlede et forsikringsvilkår i en privat autoforsikring.

Jønsson og Kjærsgaard anfører⁶⁶ på baggrund af den forsikringsretlige retspraksis, at koncipistreglen skal benyttes i sammenhæng med sagens reale grundlag. Et eksempelvis herpå er dommen U. 2001.980 HD, hvor koncipistreglen ville føre til at begivenheder, der var fremkaldt ved grov uagtsomhed, ikke var undtaget i policen, men hvor policens øvrige bestemmelser måtte forstås således, at forhold som sikrede var idømt straffeansvar for, i hvert fald var undtaget.

6.4 Fortolkning af policen i retspraksis

Fortolkningen af policens indhold må foretages individuelt og på baggrund af faktorerne omkring de konkrete aftaler og vilkår. Alligevel vil der i det følgende blive fremhævet eksempler på fortolkning fra retspraksis. Retsspraksis er på dette område meget sparsom.

I U 1979.100 H ifaldt forsikringstager erstatningsansvar i forbindelse med levering af en bundramme og en specialkobling, samt installation af begge på købers dieselmotor, således at delene tilsammen skulle udgøre et nødelanlæg. Da en møtrik i koblingen ikke var sikret med en split, forskubbede hele anordningen sig med den følge, at dieselmotoren havarede.

Et vilkår i betingelserne⁶⁷ lød: "Forsikringen dækker udelukkende erstatningsansvaret for skade, der forvoldes af produkter eller ydelser, som er nævnt på policens forside." På policens forside var der anført: "Risikoen art: Fremstilling og installering af eltavleanlæg og nødelværker."

Selskabet gjorde bl.a. gældende, at såfremt det leverede produkt alene udgjordes af koblingen og monteringen af denne, var der ikke holdepunkter for at udvide selskabets dækningspligt til at omfatte virksomhed ved fremstilling af dele af elværker.

Højesteret vurderede, at det i fakturaen var angivet, at forsikringstager dels leverede en kobling og en bundramme og sammenbyggede alle komponenter til et nødelværk.

Produktet og ydelsen - leveringen og monteringen af dele til et nødelanlæg - måtte derfor "anses som et naturligt led i selskabets virksomhed med fremstilling af nødelværker" og fandtes "at ligge inden for den i policen indeholdte beskrivelse af risikoens art"

⁶³ Sørensen, Forsikringsret, s. 88, Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s. 74

⁶⁴ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s. 75

⁶⁵ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s. 75

⁶⁶ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s. 75

⁶⁷ Alm. Bet. fandt ikke anvendelse. I relation hertil kan nævnes, at det ifølge de dagældende bestemmelser var et krav for dækning, at skaden skulle være forvoldt under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed. Dette krav genfindes i § 2, stk. 1 og § 3, stk. 1 i de nuværende almindelige betingelser, og er udtryk for en objektiv risikoafgrænsning, hvilket bevirker, at såfremt sikrede har flere former for virksomhed, og pådrager sig ansvar under udøvelsen af en anden virksomhed end den, der er nævnt i policen, dækker forsikringen ikke ansvaret jf. Jønsson s 809.

Første led i Højesterets begrundelse gik på, at produktet og ydelsen var et naturligt led i selskabets virksomhed, og at fremstillingen af dele til et nødelanlæg derfor var en naturlig del af virksomheden.

Andet led i begrundelsen var vurderingen af, om produktet og ydelsen lå inden for risikoens art - "fremstilling og installering af nødelanlæg". Ordlyden af denne afgrænsning måtte tolkes som fremstilling og installering af komplette nødelanlæg, men installering og levering af dele til et nødelanlæg, lå ifølge Højesteret alligevel inden for beskrivelsen af risikoens art i policen.

Et af forsikringsselskabets anbringender gik på, at der ikke var holdepunkter for at udvide selskabets dækningspligt til at omfatte virksomhed ved fremstilling af dele af elværker. Højesterets præmisser indeholder imidlertid ingen nærmere begrundelse for, hvorfor dette alligevel skulle være tilfældet. Højesteret kan have anvendt koncipistreglen, men da afgørelsen ikke begrundes med, at policens ordlyd ikke havde den tilstrækkelige klarhed⁶⁸, er der ikke grund til at antage, at dette er tilfældet. Dommen må derfor være udtryk for en udvidende fortolkning af beskrivelsen i policen, da den indfortolker dækning for installering og levering af dele til et nødelanlæg i policens ordlyd.

Hornsberg anfører⁶⁹ i en kommentar til dommen, at det produkt og den ydelse, som sikrede havde leveret, var et naturligt led i sikredes virksomhed med fremstilling af nødelanlæg, og at det **derfor** (vor fremhævnings) lå inden for den i policen indeholdte beskrivelse af risikoens art.

Som anført ovenfor er Højesterets begrundelse delt i to led, og der er formentlig ikke holdepunkter i ordlyden af dommen for at antage, at fordi ydelsen anses for at være en naturlig del af sikredes virksomhed, også af den grund må kunne anses for at være omfattet af beskrivelsen i policen, som Hornsberg anfører.

Et andet eksempel er U 1984.867 Ø, hvor beskrivelsen af ydelsen i en police blev underkastet Landsrettens vurdering. En grovvarerforhandler ifaldt erstatningsansvar som følge af, at en leverance såsæd indeholdt en anden kornsort. Grovvarerforhandleren havde tegnet en kollektivt indgået erhvervs- og produktansvarsforsikring, og af policens forside fremgik det, at risikoen kun omfattede "detailsalg til danske landmænd". Af betingelserne fremgik det, at forsikringen ikke omfattede ansvar for skade på selve produktet eller ydelsen i tilfælde, hvor ansvaret var indtrådt på grund af mangler eller andre ikke kontraktmæssige egenskaber ved de leverede produkter eller ydelser. Med henvisning til sidstnævnte bestemmelse afsløg forsikringsselskabet at yde dækning og påpegede tillige, at risikoens art kun omfattede detailsalg.

Landsretten lagde til grund, at forsikringsselskabets konsulent i forbindelse med indgåelsen af selve forsikringsaftalen gav en række oplysninger i relation til dækningsomfanget, der kunne opfattes som om, at engrossalg var omfattet. Retten slog fast, at dette ikke var ensbetydende med, at dækningsomfanget var udvidet til engrossalg, idet der på policens forside var angivet "detailsalg", og at "engrossalg" ikke kunne sidestilles hermed, samt at dækningen endvidere var undtaget af bestemmelsen om kontraktmæssige egenskaber.

Det er bemærkelsesværdigt, at forsikringsselskabets tilkendegivelse forud for aftaleindgåelsen, ifølge retten, ikke havde betydning for fortolkningen. Retten lagde udelukkende policens indhold til grund men bemærkede, at tilkendegivelserne kunne misforstås på en sådan måde, at forsikringstager havde grund til at formode, at engrossalg var omfattet af den dækkede risiko.

Landsretten nævner dog indledningsvis i begrundelsen, at forsikringsaftalen var indgået med Landsforeningen af Grovvarerhandlende som en kollektivt tegnet erhvervs- og produktansvarsforsikring.

⁶⁸ Som det eksempelvis blev vurderet i U 1990.426 Ø

⁶⁹ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 23

Dette faktum kan have været årsagen til, at forsikringsaftalen blev anset for at være resultatet af parternes forhandlinger, og at der derfor forelå en individuel kontrakt. Såfremt dette er tilfældet, har grovvarereselskabet måttet tåle identifikation med foreningen med den virkning, at policen måtte anses for at have været udtryk for parternes vilje, og at vurderingen af dækningsomfanget kun kunne tage udgangspunkt i denne.

Endnu et eksempel på en fortolkning af en individuel kontrakt fra retspraksis forelå i U 1990.791Ø⁷⁰. Et naturgasselskab havde påtaget sig for en kommune, at føre en naturgasledning i stålrør over et sund og havde gennem en professionel forsikringsrådgiver tegnet en kombineret entreprisforsikring for det samlede anlægsarbejde. Inden arbejdets påbegyndelse vedtog forsikringstageren og kommunen, at der ved samme lejlighed skulle føres to PEH-plastledninger over sundet, og policen blev efterfølgende justeret. Under udførelsen af entreprisen pådrog sikrede sig erstatningsansvar overfor kommunen. Sikrede gjorde gældende, at selskabet skulle dække eftersom selskabet var klar over, at der var tale om en samlet entreprise, idet overførelsen af stålrør og plastrør var uadskillelige, og at sundkrydsningen også for plastrørens vedkommende således var godkendt af forsikringsselskabet, og subsidiært at forsikringsselskabet som professionel havde pligt at gøre opmærksom på, at plastrørene ikke var omfattet af dækningen.

Landsretten fandt, at forsikringstager ikke havde godtgjort, at der var dækning for de to plastledninger, og at der "hverken i den oprindelige police, eller i det senere tillæg eller i oplæggene hertil" var anført noget, der støttede "at forsikringen skulle omfatte disse rør". De tekniske oplysninger, som forsikringstager foreholdt forsikringsselskabet om den valgte fremgangsmåde ved entreprisen "kunne ikke give dette anledning til at tage initiativ til en drøftelse af forsikringsdækningen for plastrørene." Forsikringsselskabet fik derfor medhold.

Det fremgår af dommen, at Landsretten lægger vægt på, at forsikringstager havde været bistået af en professionel forsikringsrådgiver i forhandlingerne om indgåelsen af forsikringsaftalen. Dette må antages, at være udtryk for, at forsikringsaftalen var blevet indgået på lige vilkår, og at policen derfor var udtryk for parternes fælles vilje. Landsretten fandt også, at forsikringsselskabet i den konkrete sag ikke havde nogen pligt til at søge eventuelle uklarheder i forsikringsaftalen afklaret, på trods af at forsikringstager havde fremvist tegninger, hvor spildevands- og vandforsyningsrørene var optegnet til forsikringsselskabet. Da der ikke i policen var holdepunkter for, at rørene til spildevand og vandforsyning var omfattet, havde selskabet ingen dækningsforpligtelse.

6.5 Handlinger omfattet af den i policen angivne ydelse

En særlig problemstilling angår, hvilke af forsikringstagers og dennes ansattes handlinger eller undladelser i forbindelse med eller i tilknytning til præstation af tjenesteydelser, der kan anses for at være omfattet af den i policen angivet ydelse.

Ifølge Hornsberg er det centrale i denne vurdering, hvorvidt handlingen er et naturligt led i arbejdsopgaven. Forfatterne illustrerer med et eksempel, hvor en håndværker under udførelsen af sin arbejdsopgave glemmer at slukke en kaffemaskine, hvilket forårsager, at huset nedbrænder. En sådan handling er ifølge forfatterne blot "muliggjort af sikredes arbejdsopgave"⁷¹, men kan ikke opfattes som et naturligt led i arbejdsopgaven.

Problemstillingen blev behandlet i U 1997.1094 Ø. (Dommen er tillige omtalt i afsnit 5.5.1 ovenfor) Her tog Landsretten stilling til, hvorvidt betingelserne for en undtagelse til en erhvervsansvarsforsikring var opfyldt. Ifølge betingelserne var skader forårsaget af sikredes ydelse undtaget dækning.

⁷⁰ Sørensen, Forsikringsret, s. 93

⁷¹ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 16

En landmand havde antaget en maskinstation til at sprede og vende græs. Under arbejdet brækkede en høvendentand af. Høvenderens fører bemærkede dette, men undlod at foretage sig noget. Landmanden kørte efterfølgende marken igennem med sin finsnitter, hvorved den tabte tand forårsagede skade herpå. Tvisten bestod derefter i, om skaden var omfattet af policens undtagelse til erhvervsansvarsdækningen. Forsikringen undtog netop produktansvaret, og såfremt maskinstationen havde et sådant ansvar, var der ikke forsikringsdækning for dette.

I policen var det angivet at: "Erhvervsansvarsdækningen omfatter ikke 3.) Produktansvar, egne ting, ting i varetægt m.v.. Forsikringen dækker ikke ansvar for skade: a) forvoldt af fejl, mangler eller andre defekter ved sikredes produkter eller ydelser, efter de er bragt i omsætning eller præsteret,"

Tvisten skulle derfor bl.a. afgøres ud fra en vurdering af, om føreren af høvenderens manglende reaktion på den tabte rivetand, var en del af den ydelse maskinstationen skulle præstere for landmanden, og derfor om undtagelsesbetingelsen i erhvervsansvarsforsikringen var opfyldt.

Byretten udtalte, at forsikringstagerens ydelser ikke blot omfattede selve resultatet - det at vende høet på landmandens mark - men også alle de komponenter, som indgik i opfyldelsen af opgaven, dvs. mandskab, maskiner m.v.

At der var en fejl på sikredes høvender, og at denne fejl havde forvoldt en skade, var ifølge retten tilstrækkeligt til at undtage dækning efter erhvervsansvarsforsikringen.

Endelig udtalte Byretten, at den omstændighed, at traktorføreren undlod at foretage sig noget, til trods for at han så, at rivetanden tabtes, var udtryk for, at denne begik en fejl, men at fejlen skete i forbindelse med udførelsen af hans naturlige arbejdsopgaver, og det forhold kunne derfor heller ikke medføre, at skaden var omfattet af sagsøgerens erhvervsansvarsforsikring.

Landsretten stadfæstede dommen af de af byretten anførte grunde.

Landsrettens vurdering er næsten på linje med Hornsbergs vurdering ovenfor. Der foreligger dog den nævneværdige forskel, at Landsretten anfører, at handlingen blot skal være sket i forbindelse med udførelsen af forsikringstagers naturlige arbejdsopgave og ikke, som Hornsberg plæderer for, som et naturligt led i forsikringstagers arbejdsopgave.

I forhold til Hornsbergs udgangspunkt udvider Landsrettens vurdering dermed, muligvis utilsigtet, omfanget af handlinger, der kan anses for omfattet af angivelsen af ydelsen i policen, da man sagtens kan forestille sig en handling, der foretages i forbindelse med udførelsen af arbejdsopgaven, uden at den nødvendigvis er en del heraf.

Eksempelvis vil håndværkerens undladelse af at slukke kaffemaskinen i ovennævnte eksempel være et led i ydelsen, da der kan argumenteres for, at kaffebrygningen er foretaget i forbindelse med en af forsikringstagers naturlige arbejdsopgaver.

Ifølge Alm. Bet. § 3, stk. 1 er forsikringsdækningen betinget af, at skaden er **forvoldt** under udøvelse af den i policen nævnte virksomhed og **af** produkter eller **ydels**er (vor fremhævninger), som er angivet i policen.

Efter en umiddelbar ordlydsfortolkning må der herefter formentlig udelukkende være forsikringsdækning for skade forvoldt af handlinger, der omfattes af selve præstationen af ydelsen, hvorfor det af Landsretten anførte må opfattes som en meget udvidende fortolkning af vilkårets ordlyd.

I § 2, stk. 1 stilles der for dækning blot krav om, at skaden skal være sket under udøvelse af den i policen nævnte virksomhed. Handlinger, der ikke er et led i forsikringstagers naturlige arbejdsopgave, men blot er sket i forbindelse med denne, kan dermed mere hensigtsmæssigt henføres til erhvervsansvarsdækningen i § 2, stk. 1, da disse handlinger ikke indgår i selve præstationen af ydelsen.

6.6 Sammenfatning

Alm. Bet. har karakter af et agreed document, der er udarbejdet i et samarbejde med parternes repræsentanter, hvilket afskærer anvendelsen af koncipistreglen.

For at selskabet er dækningsforpligtet, skal erstatningsansvaret ifølge Alm. Bet. § 3, stk. 1 være opstået som følge af, at sikredes produkt eller ydelse har forvoldt skade, og det skadevoldende produktet eller ydelsen skal endvidere være angivet i policen.

Udgangspunktet er, at der ved fortolkningen af policens indhold kan benyttes en ordlydsfortolkning, men at branchespecifikke udtryk må ses i lyset af branchens egen opfattelse af udtrykket. Såfremt forsikringselskabet egenhændigt har udarbejdet angivelsen i policen af, hvilke produkter og ydelser der dækkes, foreligger der en standardkontrakt, der kan fortolkes i lyset af koncipistreglen. Har parterne derimod konciperet policens indhold i samarbejde, foreligger der en individuel aftale, og koncipistreglen vil være irrelevant.

Højesteret fandt i U 1979.100H, at beskrivelsen i policen tillige omfattede installering af dele til et nødelanlæg, uanset at en sådan ydelse ikke var udtrykkeligt nævnt i beskrivelsen i policen. Dommen må derfor være udtryk for en udvidende fortolkning af beskrivelsen i policen, da den indfortolker dækning for installering og levering af dele til et nødelanlæg i policens ordlyd.

Landsretten fandt i U 1984.867 Ø, at udtrykket "salg til detailhandel" i policen ud fra en direkte ordlydsfortolkning ikke omfattede engrossalg. I U 1990.791Ø vurderede Landsretten ligeledes omfanget af policens angivelse ud fra en ordlydsfortolkning, og fandt ikke at der i policen var holdepunkter for, at rørene til spildevand og vandforsyning var omfattet, havde selskabet ingen dækningsforpligtelse.

Det fremgår imidlertid ikke klart af dommene, i hvor høj grad parterne har haft indflydelse på selve beskrivelsen af de af dækningen omfattede produkter og ydelser i policen. Retspraksis er yderst sparsom på det punkt, og der er endnu ikke set eksempler på, at retten på dette område har benyttet koncipistreglen og direkte fortolket policen til fordel for forsikringstager. I U 1984.867 Ø og U 1990.791 Ø lægges der dog udelukkende vægt på policens ordlyd, hvilket kan være fordi forsikringstager i førstnævnte havde tegnet en kollektivt indgået erhvervs- og produktansvarsforsikring, mens forsikringstager i sidstnævnte havde været bistået af en professionel rådgiver. Sidstnævnte domme kan derfor anses for at omhandle forsikringsaftaler, der har karakter af en individuel kontrakt, og derfor var policens ordlyd omdrejningspunktet, idet man må formode, at denne var udtryk for parternes fælles vilje.

Sammenfattende kan der ikke identificeres generelle udgangspunkter til brug for vurderingen af om en ydelse eller et produkt er en del af beskrivelse i policen. Det findes ej heller at være tilfældet, at der bruges nogen generel regel i forbindelse med fortolkningen af beskrivelsen i policen, idet man i U 1979.100 H, fandt at en ydelse var omfattet af en beskrivelse, selvom der ikke udtrykkeligt sikkerhed herfor i ordlyden, hvorimod man U 1984.867Ø og i U 1990.791 Ø anvendte en direkte ordlydsfortolkning.

For så vidt angår vurderingen af, om forsikringstagers handlinger er omfattet af den i policen angivne ydelse, skal der ifølge Hornsberg tages udgangspunkt i, hvorvidt handlingen er et naturligt led i forsikringstagers

arbejdsopgaver. Landsretten vurdering i U 1997.1094 V var næsten på linje med Hornsbergs fortolkning, men med den forskel, at handlingen blot skal være sket i forbindelse med udførelsen af forsikringstagers naturlige arbejdsopgave og ikke, som Hornsberg plæderer for, som en naturlig led i forsikringstagers arbejdsopgave. Det må dog antages, at der efter en umiddelbar ordlydsfortolkning, af § 3 stk. 1, formentlig udelukkende være forsikringsdækning for skade forvoldt af handlinger, der omfattes af selve præstationen af ydelsen, hvorfor det af Landsretten anførte må opfattes som en meget udvidende fortolkning af vilkårets ordlyd.

Det må som følge heraf antages at handlinger, der ikke er et led i forsikringstagers naturlige arbejdsopgave, men blot er sket i forbindelse med denne, mere hensigtsmæssigt kan henføres til erhvervsansvarsdækningen i § 2, stk. 1, da disse handlinger ikke indgår i selve præstationen af ydelsen.

7. Dækning for mellemhandlerhæftelse i de Almindelige Betingelser

I ovenstående afsnit 3.5.4 blev det fremhævet, at mellemhandlere kan hæfte for producenters ansvar. Dette fremgår af PAL § 10a og for RUPs vedkommende er mellemhandlerens retstilling formentlig den samme.

I henhold til § 3, stk. 1 i de Alm. Bet. dækkes alene forsikringstagers erstatningsansvar. Terminologisk og retsligt adskiller begreberne erstatningsansvar og hæftelse sig imidlertid markant. Godt nok omtaler mange formueretlige forfattere hæftelse som hæftelsesansvar, og mellemhandlerhæftelsen i PAL §10a er placeret i PALs kapitel om mellemhandleransvar⁷². Der kan naturligvis anlægges det synspunkt, at der i hæftelsen ligger en erstatningsforpligtelse overfor skadelidte, men denne er opstået på baggrund af den egentlige skadevolders erstatningsansvar og som følge af den hæftende parts relation til denne. Der kan på den baggrund ikke juridisk sættes lighedstegn mellem erstatningsansvar og hæftelse.

Ud fra en ren ordlydsfortolkning af § 3, stk. 1 omfattes mellemhandlerhæftelsen som følge heraf ikke af dækningsomfanget i bestemmelsen. Dahl berører ikke problemstillingen i sine kommentarer, hvilket nok må ses i lyset af, at kommentarerne er forfattet to år før den produktansvarsretlige mellemhandlerhæftelse blev kodificeret i dansk i den første udgave af PAL⁷³.

7.1 Selskabernes stillingtagen

En undersøgelse af konkrete selskabers produktinformation viser imidlertid, at selskaberne er opmærksomme på problemstillingen. Tryg Forsikring oplyser i produktvejledningen til deres kombinerede erhvervs- og produktansvarsforsikring, at produktansvar er det ansvar ”Producent og mellemhandler bliver idømt, når defekte produkter forvolder skade på personer eller ting”⁷⁴.

I Almindelig Brand Forsikrings produktark til samme type forsikring anføres det: ”Erhvervs- og produktansvar er det ansvar, jeres virksomhed som producent eller mellemhandler kan blive idømt, når I har leveret et defekt produkt”⁷⁵.

⁷² Mellemhandlerhæftelsen i PAL § 10a må i denne forbindelse ikke forveksles med det egentlige mellemhandleransvar i PAL § 10, der har karakter af et præsptionsansvar.

⁷³ Lov om produktansvar, LOV nr. 371 af 07/06/1989

⁷⁴ http://www.tryg.dk/netinsurance01/getFile?Id=Faktablad_E_Pansvar.pdf

⁷⁵ http://www.almbrand.dk/abdk/Erhverv/Forsikring/Forsikringer/Ansvar/Erhvervsogproduktansvarsforsikring/idc/groups/abdk_web/documents/web_content/pdf_erhvervsproduktansvar.pdf

Ovennævnte formuleringer må tolkes som klare tilsagn om dækning af mellemhandlerhæftelsen, og flere andre selskaber har ved telefonisk henvendelse givet udtryk for, at forsikringstagerens hæftelse som mellemhandler som udgangspunkt er dækket, selvom det ikke eksplicit fremgår af Alm. Bet. Det ser således ud til, at der blandt forsikringsselskaberne er udviklet en praksis med at dække mellemhandlerhæftelse, til trods for den manglende sikre ordlydshjemmel i Alm. Bet., hvilket også støttes af den omstændighed, at der endnu ikke i retspraksis er set eksempler på tvister angående dækning for en mellemhandlerhæftende forsikringstager.

Denne praksis synes hensigtsmæssig, da mellemhandlerens hæftelse ifølge Dahl⁷⁶ ikke dækkes af producentens ansvarsforsikring, og da selskaberne ikke tilbyder hæftelsesforsikringer som tilvalgs mulighed. Hvis ikke erhvervs- og produktansvarsforsikringen dækkede mellemhandlerhæftelsen, ville forsikringstager stå uden dækningsmulighed for en forpligtelse, der ikke engang kan bebrejdes forsikringstager selv, men som udelukkende følger af en lovbestemt hæftelse.

Heroverfor kan naturligvis anføres den omstændighed, at forsikringstageren som regel vil kunne søge regres mod producenten af det defekte produkt. Denne mulighed begrænses dog i tilfælde af producentens insolvens eller konkurs. Det vil derfor virke oplagt, at forsikringsselskabet i stedet overtager regreskravet mod den ansvarlige producent og dermed også risikoen for, at dette ikke kan gennemtvinges.

7.2 Sammenfatning

Det må konkluderes, at Alm. Bet. og kommentarerne hertil er forfattet før PALs tilblivelse og den lovbestemte objektive mellemhandlerhæftelse. Det fremgår derfor ikke eksplicit heraf, hvorvidt forsikringstagers hæftelse som mellemhandler er dækket. Ordlyden af § 3, stk. 1 giver det modsatte indtryk, da den udelukkende hjemler dækning for erstatningsansvar. Forsikringsselskabernes tilkendegivelser i produktmaterialet giver dog udtryk for, at der er dækning, hvilket også på baggrund af ovenstående diskussion forekommer som den klart mest hensigtsmæssige løsning.

8. Forureningsskader

§ 2, stk. 3 i Alm. Bet. regulerer dækningen for ansvar for forureningsskader. Det hedder i bestemmelsen, at der kun dækkes “ansvar for forurening af eller gennem luft, jord eller vand fra den sikredes virksomhed, fra virksomhedens affaldsdepoter eller dens bortskaffelse af spild-, overskuds-, eller affaldsprodukter samt forvoldt skade på person eller ting, såfremt skaden er opstået uventet, utilsigtet og ved et pludseligt uheld og ikke er en følge af, at sikrede forsætligt eller groft uagtsomt har overtrådt de til enhver tid gældende offentlige forskrifter”. Formålet med vilkåret har formentlig været, at begrænse selskabets dækningsrisiko for ansvar for forureningsskader, der kan være særdeles økonomisk omfattende, til tilfælde, hvor forsikringstager har haft vanskeligt ved at gardere sig mod skadens indtræden. Vilkåret har antageligvis oprindeligt haft til formål at tilskynde forsikringstager til øget vedligeholdelse, egenkontrol og overholdelse af offentlige forskrifter.

---

⁷⁶ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 31 note 32

Hvis ansvaret for en forureningssskade i stedet falder under dækningsområdet i henholdsvis § 2, stk. 1 eller § 3, stk. 1 skal der ikke skeles til de i § 2, stk. 3 opremsede betingelser. Afgrænsningen mellem de tre bestemmelser er derfor interessant, og vil blive diskuteret i indeværende kapitel.

8.1 Forureningsbegrebet

Forudsætningen for at § 2, stk. 3 bringes i anvendelse er åbenlyst, at sikrede er ansvarlig for en forureningssskade, hvorfor en definition af forureningsbegrebet er nødvendig. Med forurening forstås normalt skade som følge af frigørelsen og/eller udslip af miljøfremmede stoffer forårsaget af menneskelig aktivitet⁷⁷.

Begrebet er ikke klart defineret i miljølovgivningen, men denne indeholder alligevel relevante fortolkningsbidrag.

Miljøbeskyttelsesloven omfatter eksempelvis "al virksomhed, som gennem udsendelse af faste, flydende eller luftformige stoffer, gennem udsendelse af mikroorganismer, der kan være til skade for miljø og sundhed, eller ved frembringelse af affald kan medføre forurening af luft, vand, jord og undergrund... og rystelser og støj". Skader som følge af virksomhed i overensstemmelse med denne definition må formentlig anses for at være forurening. Dahl henviser⁷⁸ da også til miljølovgivningens regler i hans præsentation af begrebet⁷⁹.

Ved fortolkningen af forureningsbegrebet i § 2, stk. 3 må man have for øje, at Alm. Bet. er udtryk for et agreed document. Som omtalt ovenfor i afsnit 6 er udgangspunktet anvendelse af ordlydsfortolkning, hvorved forurening kan fortolkes i overensstemmelse med, hvad der ved almindelig sprogbrug forstås ved begrebet. Eventuelt kan der tillige anvendes en branchefortolkning. Endelig må det fremhæves, at § 2, stk. 3 er udformet som en dækningsundtagelse til § 2, stk. 1⁸⁰, hvorfor der formentlig ikke er adgang til at fortolke begrebet udvidende.

8.2 Pludselighed

Ifølge Hornsberg og Lett er det centrale i § 2, stk. 3 kriteriet om pludselighed. Forfatterne fremhæver⁸¹, at det er en betingelse for dækning, at såvel årsag som virkning har været pludselig, idet virkningen som regel indtræffer pludseligt, mens årsagen kan have strakt sig over længere tid. Til illustration af dette udgangspunkt kan opstilles følgende eksempel:

Hvis hydraulikvæske fra en virksomheds kran pludselig springer læk på grund af slitage på kranens trykslanger, og der herved forårsages forureningssskade på en naboejendom, vil forsikringstagers erstatningsansvar til trods for, at skadens virkning er pludselig, ikke være dækket i henhold til § 2, stk. 3, eftersom hovedårsagen til skaden er slitage, der tidsmæssigt har en længere udstrækning. Sker samme skade som følge af en udefrakommende lastvogns påkørsel af kranen, foreligger der en pludselig skade, der i henhold til vilkåret vil være dækningsberettigende, da hovedårsagen er indtrådt pludseligt.

I FED 2000.2252 Ø lagde landsretten på baggrund af en syns- og skønserklæring til grund, at en forureningssskade var forårsaget af en olietank, der var sprunget læk som følge af tæring. Olietanken havde lækket 3800 liter dieselolie. Det gjorde ifølge landsretten ingen forskel, at selve bruddet på olietanken skyldtes en frostsprængning, idet hovedårsagen til skaden måtte være tæringen.

⁷⁷ <http://da.wikipedia.org/wiki/Forurening>

⁷⁸ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 31 note 32

⁷⁹ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 42 note 72

⁸⁰ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 41

⁸¹ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 42

Opfattelsen har således både i litteraturen og praksis været, at selvom skadens virkning har været pludselig er den ikke dækket i henhold til § 2, stk. 3, såfremt hovedårsagen ikke kunne anses for at være pludselig.

8.3 Ny praksis

Landsretten ændrede imidlertid praksis i U 2010.942 Ø, hvor en olietank ligeledes sprang læk, hvilket bevirkede udstrømning af 1500 liter olie. Skaden var udløst af vibrationer i forbindelse med oliepåfyldning af tanken, der havde forårsaget at en prop af korrosionsprodukter endegyldigt blev utæt. Landsretten vurderede, at den bagvedliggende årsag til skaden var korrosion, der havde strakt sig over en periode på 20-40 år, og at dette ikke betød, at forureningen var opstået pludseligt. Ud fra en ordlydsfortolkning af forsikringens betingelse om, at skaden skulle være opstået "uventet, utilsigtet og ved et pludseligt uheld" fandt Landsretten, at det var tilstrækkeligt for dækning, at blot den udløsende faktor, de få minutters vibrationer, kunne anses for at være pludselig. Den bagvedliggende årsag var derimod irrelevant for pludselighedskravet.

Det må antages, at tanken ikke ville have lækket, hvis den ikke havde korroderet, og vibrationerne kunne derfor ikke i sig selv have forårsaget lækagen. Alligevel vurderede Landsretten, at vibrationerne var den centrale faktor i relation til pludselighedsvurderingen, da der efter ordlyden af klausulen (der svarede til § 2, stk. 3) ikke var "grundlag for at anvende en form for hovedårsagslære".

En umiddelbar forskel på omstændighederne i de to domme var, at olietanken i FED 2000.2252 Ø lækkede som følge af, at vand i tanken udvidedes på grund af klimatiske ændringer, hvorimod olietanken i U 2010.942 Ø lækkede i forbindelse med aktiv menneskelig påvirkning ved påfyldning.

Denne forskel ændrer dog ikke det forhold, at Landsretten nu fortolker pludselighed ud fra vilkårets ordlyd, og at det nu efter rettens opfattelse er tilstrækkeligt for dækning, at blot den udløsende skadesårsag er pludselig, samt at man ikke kan indfortolke en hovedårsagslære i betingelserne. Landsretten har herved tilsidesat tidligere praksis og opfattelse i den juridiske teori.

Der kan argumenteres for, at dommen udvander pludselighedskriteriet i § 2, stk. 3, idet dette, som ovenfor anført, formentlig har haft til formål, at begrænse selskabets dækningsrisiko for ansvar for forureningsskader, til tilfælde, hvor forsikringstager har haft vanskeligt ved at gardere sig mod skadens indtræden.

Det kan hævdes, at dommen således til en vis grad tilsidesætter dette formål, idet det anerkendes at en skade, der er opstået på kort tid, men som er en følge af langvarig gennemtæring, er pludselig, selvom det må antages at forsikringstager har haft mulighed for at gardere sig mod skaden, ved periodevis at undersøge tanken og forestå vedligeholdelse.

Det i sagen sagsøgte forsikringsselskab har imidlertid oplyst telefonisk, at der er blevet bevilget tredjeinstansbehandling, og at sagen er berammet til afgørelse i Højesteret i løbet af 2012.

Selskabet oplyste i samme forbindelse, at det i tilfælde af Højesterets stadfæstelse påtænker at tilpasse præmier og betingelser til den nye retstilstand. Retsstillingen fremover afhænger derfor af Højesterets vurdering, men indtil da må Landsrettens vurdering af, at det er tilstrækkeligt for dækning at den udløsende skadesårsag opfylder pludselighedskriteriet lægges til grund ved afgørelse af, om en skade er dækket i henhold til § 2, stk. 3.

8.4 Forureningsskader forårsaget efter omsætningstidspunktet

Ansvar for forureningsskader omtales ikke eksplicit i Alm. Bet. § 3, men et produkt eller en ydelse kan sagtens forvolde skade efter henholdsvis omsætningstidspunkt eller præstationstidspunkt. Eksempelvis kan et defekt kunstgødningsskade forvolde stor skade på naturen, når det anvendes på afgrøder⁸². Ansvar for forureningsskader, der falder under dækningsområdet i § 3 stk. 1, vil, som ovenfor nævnt, ikke være underlagt ovennævnte krav om pludselighed for at være dækket. Det kan derfor have meget stor betydning for dækningen, om ansvaret for forureningsskaden omfattes af dækningsområdet i § 2, stk. 3 eller § 3, stk. 1.

I tråd med den generelle sondring mellem anvendelsesområderne for §§ 2 og 3 udpeger⁸³ Hornsberg produktets omsætningstidspunkt og ydelsens præstationstidspunkt som afgørende moment i grænsedragningen mellem de to vilkår.

Dahl anvender⁸⁴ derimod ikke omsætningstidspunktet eller præstationstidspunktet som afgørende moment men påpeger, at ansvar for en forureningsskade falder under dækningen i § 2, stk. 3, såfremt forureningsskaden befinder sig inden for den sikrede virksomheds geografiske område.

Dahls skelen til kildens geografiske placering giver god mening, da der siden hans kommentarer blev forfattet, i produktansvarsretten er set eksempler på, at et produkt har været anset for omsat, uden at det har forladt den producerende virksomheds område (se eksempelvis omtalen af U 2001.2338 H ovenfor i afsnit 5.5.4.2).

Dahl konstaterer⁸⁵ endvidere, at forureningsskade på omgivelser forårsaget af et leveret produkt, skal behandles i henhold til § 3, stk. 1. Det afgørende moment i grænsedragningen er derfor i Dahls optik, selve leveringen. Han giver dog ikke udtryk for sin juridiske definition af leveringsbegrebet, hvilket gør det vanskeligt at vurdere, om han har taget højde for den omstændighed, at et produkt i henhold til køberetlige regler (Eksempelvis KBL § 9) kan anses for at være leveret, selvom det ikke er bragt udenfor sælgers virksomheds område.

Det må formodes, at Dahl med "levering" mener det tidspunkt, hvor produktet overgives til dets aftager, hvilket som oftest vil være efter, at det har forladt forsikringstagers virksomheds geografiske område.

Tilbage står problemstillingen, hvilket af de respektive vilkår, ansvaret for skaden skal vurderes efter i det tilfælde, hvor et omsat produkt forvolde forureningsskade, mens det fortsat befinder sig indenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område. Spørgsmålet er, hvilket af de to vilkår § 2, stk. 3 og § 3, stk. 1, der går forud.

Som i afsnit 5 ovenfor fremhævet omfatter § 2, stk. 1 principielt tillige dækning for produktansvar for skader, og § 3, stk. 1 er konstrueret med det formål at overføre produktansvarsskader til et selvstændigt vilkår. § 3, stk. 1 fungerer således som en undtagelse til § 2, stk. 1.

§ 2, stk. 3 definerer detaljeret kravene til dækning for forureningsskade og fungerer ligeledes som en undtagelse til § 2, stk. 1.

---

⁸² Eksempel hentet fra Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 46

⁸³ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 46

⁸⁴ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 42 note 70

⁸⁵ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 42 note 70

De i § 2, stk. 3 indeholdte dækningskriterier er, som ovenfor nævnt, med høj sandsynlighed forfattet med det formål at begrænse selskabets risiko på et meget specifikt område, hvor skader kan udløse meget høje erstatningssummer. På denne baggrund må § 2, stk. 3 have mere karakter af en specialbestemmelse end § 3, stk. 1, hvorfor det må antages, at førstnævnte bestemmelse går forud i det tilfælde, hvor et omsat produkt forvolder forureningsskade, mens det befinder sig på forsikringstagers virksomheds område.

8.5 Forurening forårsaget udenfor virksomhedens geografiske område

I nærværende afsnit behandles retstillingen i det tilfælde, hvor forureningskilden befinder sig udenfor virksomhedens geografiske område, men ikke kan anses for at være omsat.

Ifølge Hornsberg er der ikke i ordlyden af vilkårene hjemmel til dækning i denne situation, da der i henhold til bestemmelsen kun dækkes ansvar for forureningsskade "fra den sikredes virksomhed". De pågældende forfattere argumenterer⁸⁶ alligevel for, at der er dækning på samme vilkår som for det øvrige erhvervsansvar. Denne fortolkning har dog efter forfatterens mening ikke hjemmel i vilkårenes ordlyd men alene i selskabernes praksis.

Deres antagelse kan dog anfægtes ud fra det synspunkt, at § 2, stk. 3 opremser kriterierne for dækning af forureningsskader, men bestemmelsen definerer samtidig selv, hvad der forstås ved forureningsskader.

En skade der er forårsaget udenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område, kan ud fra en sproglig forståelse have karakter af en forureningsskade, men den er det ikke i vilkårets forstand. Skaden må derfor i stedet være dækket af § 2, stk. 1, der som udgangspunkt dækker ansvar for alle skader i forbindelse med erhvervsudøvelse (se nærmere gennemgang af bestemmelsen i afsnit 5). Det må på denne baggrund konstateres, at hjemlen i disse tilfælde ikke alene findes i selskabernes praksis men tillige i § 2, stk. 1.

Fra retspraksis kan inddrages FED1995.75 Ø, hvor et tagrensningsfirma havde fået til opgave at rense en husejers tag. I forbindelse med spulingen af taget med højtryksrenser, blev vandet iblandet asbeststøv og trængte efterfølgende ind i huset, med den følge, at huset blev ubeboeligt.

Tagrensningsfirmaet havde tegnet en almindelig erhvervsansvarsforsikring, der ikke omfattede produktansvar. Forsikringsselskabet afviste dækning med henvisning til, at skaden var forvoldt efter præstationstidspunktet af sikredes ydelse. Selskabet gjorde tillige gældende, at skaden ikke var opstået pludseligt i § 2, stk. 3's forstand.

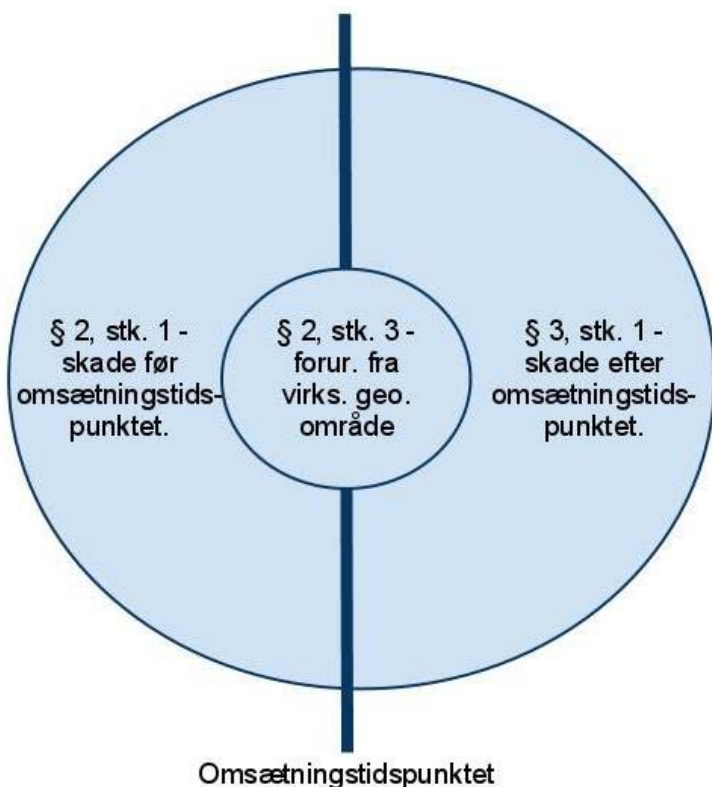
Landsretten fandt, at skaden var opstået i forbindelse med arbejdets udførelse, og at der derfor ikke var tale om produktansvar, men at skaden måtte anses for at være pludselig, hvorfor der var dækning herfor i henhold til § 2, stk. 3.

Lett påpeger⁸⁷ i en kommentar til dommen, at det er besynderligt, at skadelidte ikke gjorde gældende, at § 2, stk. 3 ikke fandt anvendelse, da skaden skete udenfor virksomhedens område, og at der derfor var tale om et erhvervsansvar efter § 2 stk. 1, hvorefter kravet om pludselighed ikke ville være relevant. Denne pointe kan på baggrund af ovenstående konstatering fuldt tilsluttes, og den markerer, at Lett efter dommen har ændret opfattelse af vilkårenes hjemmel til dækning for forureningsskade forårsaget udenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område.

⁸⁶ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 44

⁸⁷ Lett m.fl., Produktansvaret i praksis, erstatning og forsikring, s. 90

Nedenstående figur fungerer som en forenklet illustration af de tre bestemmelsers dækningsomfang i relation til forureningskildens fysiske placering og tidspunktet for omsætning. Den lodrette linje symboliserer omsætningstidspunktet.

8.6 Andre forureningsforsikringer

§ 14 i Alm. Bet. regulerer det indbyrdes forhold i de tilfælde, hvor sikrede har tegnet andre forsikringer, der dækker samme risiko.

Sikrede har eksempelvis mulighed for at tegne en miljøansvarsforsikring, der også dækker skader, som ikke er opstået pludseligt samt skader på virksomhedens egen jord⁸⁸.

Miljøansvarsforsikringen har derfor umiddelbart et større dækningsomfang, men den vil kun finde anvendelse, hvis ikke andre forsikringer dækker samme risiko. I henhold til § 14, stk. 2 skal ansvaret i sådanne tilfælde fordeles proratarisk mellem de respektive forsikringsselskaber efter forholdet mellem de erstatningssummer, de skulle have dækket, såfremt de havde været eneforsikrer⁸⁹.

Afgrænsningen er relevant for forsikringstager, idet der for § 2, stk. 1, § 2, stk. 3, § 3 stk. 1 og for en eventuel miljøansvarsforsikring som regel vil være forskellige dækningssummer.

⁸⁸ R.r.5.1993.26 John Kristensen: miljøskader og forsikringsmuligheder

⁸⁹ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 116 note 280

8.7 Sammenfatning

Kriterierne til dækning af ansvar for forureningsskader fremgår af Alm. Bet. § 2, stk. 3, og det mest centrale heri er kravet om, at skaden skal være indtrådt pludseligt. Det har i litteratur og retspraksis i mange år været den gængse antagelse, at hovedårsagen skulle være pludselig, men Østre Landsret ændrede i 2010 praksis, idet retten vurderede, at det er tilstrækkeligt for dækning, at blot den udløsende årsag til skaden kan anses for at være pludselig. Det kan hævdes, at konsekvensen af dommen bliver, at bestemmelsens formål til en vis grad tilsidesættes. Dommen er imidlertid anket til Højesteret.

Forårsages forureningsskade efter, at produktet må anses for at være omsat, mens forureningskilden fortsat befinder sig indenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område, vil dækningen skulle afgøres efter § 2, stk. 3, da denne går forud for § 3, stk. 1.

Forårsages skaden af en kilde, der befinder sig udenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område af forsikringstagers ansattes handlinger eller produkter, og som ikke kan anses for at være omsat, dækkes skaden i henhold til § 2, stk. 1, hvorfor dækningskriterierne i disse tilfælde § 2, stk. 3 er irrelevante.

For en forenkling skyld havde det været mere hensigtsmæssigt, at placere forureningsvilkåret i en selvstændig bestemmelse efter §§ 2 og 3, for at udrydde enhver tvivl om, at vilkåret fungerer som undtagelse til både § 2, stk. 1 og § 3, stk. 1.

Hvis forsikringstager ved siden af sin erhvervs- og produktansvarsforsikring har tegnet en miljøansvarsforsikring, fordeles ansvaret proratarisk mellem de respektive forsikringsselskaber efter forholdet imellem erstatningssummer jf. Alm. Bet. § 14, stk. 2.

9. Ingrediens- og komponentskadeklausuler

Som nærmere berørt i afsnit 1 blev Alm. Bet. revideret i 1987. En af de mere markante ændringer var etableringen af § 3, stk. 4, efter hvilken, der er dækning for sikredes ansvar for skade eller tab som følge af ingrediens- og komponentskade (begreberne ingrediens- og komponenttilfælde er præsenteret ovenfor i afsnit 3.8.1). Samtidig blev der til bestemmelsen etableret et standardiseret fravalgsalternativ, således at parterne i policen kan vedtage, at forsikringsaftalen ikke omfatter den pågældende dækning.

Indsættelse af vilkåret i betingelserne skyldtes ifølge Andersen, at man ville problemerne med at sondre mellem det køberetlige mangelsansvar og det erstatningsretlige produktansvar og problemet med at afgrænse skader over for tab⁹⁰ til livs, og ifølge Dahl ligeledes forsikringstagerens vanskeligheder ved at forstå og administrere betingelserne i relation til ingrediens- og komponentskader⁹¹. Indsættelsen af § 3, stk. 4 skulle dermed lette forsikringstagers forståelse af forsikringsaftalerne og samtidig imødekomme forsikringstagers dækningsbehov og forventninger⁹².

Desuden har flere forsikringsselskaber udarbejdet deres egne individuelle ingrediens- og komponentklausuler, som de udbyder til deres forsikringstagere som tillæg til den almindelige erhvervs- og produktansvarsforsikring. Klausulernes ordlyd adskiller sig i nogle tilfælde fra ordlyden af § 3, stk. 4. Eksempler på disse inddrages senere i afsnittet.

Sampillet mellem § 3, stk. 1 og § 3, stk. 4 i forhold til forsikringsselskabernes dækning er ikke

⁹⁰ U 1998B.299 Del og helhed s. 7

⁹¹ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 23 note 5

⁹² Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 6 note 23

ukompliceret, og vil blive behandlet i det følgende.

Ifølge § 3, stk. 1 i Alm. Bet. er der dækning for erstatningsansvar for skade på person eller ting, der er forvoldt af forsikringstagers produkter eller ydelser. Heraf fremgår modsætningsvis, at formuetab ikke er omfattet af dækningen. Dette er præciseret i § 3, stk. 3, 1. pkt., af hvilken det fremgår, at formuetab, der er en følge af en person- eller tingsskade er dækket. Bestemmelsens 2. pkt. undtager dog visse typer af følgetab af skader fra dækningen.

§ 3, stk. 4 fungerer som undtagelse til § 3, stk. 3⁹³, idet forsikringen ifølge stk. 4 både dækker tab og skade for de såkaldte ingrediens- og komponenttilfælde, da den vedrører ting som "a) sikredes produkt eller ydelse er gjort til en del af, er opblandet eller indarbejdet i, sammenføjet med, benyttet til emballering af eller på anden måde forbundet med, b) som sikredes produkt eller ydelse er oparbejdet til, benyttet til oparbejdelse af eller foder for eller c) som sikredes produkt eller ydelse benyttes til fremstilling, bearbejdning eller anden form for behandling af".

I § 3, stk. 4 sondres der tydeligvis ikke mellem, om skaden er forvoldt af en ingrediens eller af en komponent, og dækningen af ingrediens- og komponentskade vil derfor afhænge af, hvorvidt parterne i policen har benyttet ovennævnte fravalgsalternativ.

Der kan dog være tegnet forskellige forsikringssummer alt efter, om der er tale om en § 3, stk. 1 eller en § 3, stk. 4 situation, jf. § 3, stk. 4, 2. pkt. Det kan derfor være meget afgørende for erstatningen, efter hvilke af de pågældende vilkår, sikredes erstatningsansvar skal karakteriseres. Sondringen mellem disse bestemmelser kan således have en markant betydning for parterne, hvorfor denne belyses i det følgende.

§ 3, stk. 1 dækker kun ansvar for skade, hvorfor der i det følgende kun fokuseres på skadestilfælde i sondringen mellem de to vilkår. Såfremt et produkt kun har forårsaget et tab, der ikke er en følge af en skade, er der ikke dækning efter § 3, stk. 1, men der kan være dækning efter § 3, stk. 4.

I henhold til § 3, stk. 1, dækkes kun ansvaret for skade på andet end produktet selv, jf. § 3, stk. 2 litra a. Udgangspunktet er derfor, at § 3, stk. 1 sigter på tilfælde, hvor man kan adskille det beskadigede fra det skadevoldende produkt. Ingrediensstilfælde er dermed ikke dækket i henhold til vilkåret, da der i disse tilfælde er sket skade på selve det skadevoldende produkt.

§ 3, stk. 1 omfatter på den baggrund tilfælde, hvor et produkt forvolder skade på noget andet end sig selv.

Derudover omfatter bestemmelsen tilfælde hvor en komponent, der er indføjet i et slutprodukt, forvolder skade på dette.

I dette tilfælde foreligger et overlap mellem dækningsomfanget i § 3, stk. 1 og § 3, stk. 4, idet § 3, stk. 4 også omfatter tilfælde, hvor en indføjet komponent, forvolder skade på slutproduktet.

I afgørelse af spørgsmålet om, efter hvilke af de respektive vilkår, ansvaret for skaden skal vurderes efter i dette tilfælde, må der lægges vægt på det faktum, at § 3, stk. 4 udgør en specialbestemmelse, der udtager tilfældet af § 3, stk. 1.

---

⁹³ Lett m.fl., Produktansvaret i praksis, erstatning og forsikring, s. 102

I det tilfælde hvor forsikringstager har fravalgt ingrediens- og komponentdækningen, må der til afgørelsen af, hvorvidt forsikringstagers ansvar for skade dækkes, foretages en vurdering af, om der foreligger et ingrediens- eller komponenttilfælde, da førstnævnte tilfælde som ovenfor nævnt ikke er omfattet af § 3, stk. 1s dækningsområde. Se om denne sondring i afsnit 3.9 ovenfor.

9.1 § 3 stk. 4, litra a, vs. § 3 stk. 1

Efter ordlyden i § 3, stk. 4, litra a, som ovenfor citeret, dækkes forsikringstagers ansvar for skade eller tab vedrørende ting, som forsikringstagers produkt "på anden måde er forbundet med". En umiddelbar fortolkning af denne ordlyd kan føre til den betragtning, at der er meget få ting, der ikke i mere eller mindre grad er forbundet med sine omgivelser, og at § 3, stk. 4, litra a's dækningsområde derfor er meget bredt⁹⁴. Ifølge Hornsberg er § 3, stk. 4, litra a udtryk for en generalklausul, der har til formål at omfatte alle tilfælde af ingrediens- og komponenttilfælde under dækningen. Dækningsområdet i bestemmelsen kan dog overlape dækningsområdet for § 3, stk. 1, hvorfor det er hensigtsmæssigt at vurdere afgrænsningen mellem disse bestemmelser.

Eksempelvis kan bunkerolien, der bruges til fremdrift af et skib, anses for at være forbundet med motoren. Såfremt bunkerolien forvolder en skade på motoren, som følge af, at olien ikke smører tilstrækkeligt, vil ansvaret for skaden være omfattet af § 3, stk. 4, litra a og ikke et § 3, stk. 1. Ligeledes vil en server, der er forbundet med en bygning via kabler, køling og montering, og som forvolder skade på bygningen være forbundet med bygningen, og ansvaret for skaden vil derfor ligeledes være omfattet af § 3 stk. 4, litra a.

Det må påpeges, at dækningsomfanget i § 3, stk. 4, litra a som følge heraf til en hvis grad udhuler dækningsområdet i § 3, stk. 1, hvorfor det kan forekomme ubegrundet at operere med forskellige dækningssummer for de to tilfælde. Det kan formentlig heller ikke antages, at en så stærk begrænsning af § 3 stk. 1's dækningsomfang, har været hensigten bag indførelsen af § 3 stk. 4, litra a i betingelserne.

Hornsberg anfører⁹⁵, at det afgørende for, hvorvidt et ansvar for en skade dækkes af § 3, stk. 1 eller § 3 stk. 4, litra a, er, om et produkt har en sådan forbindelse til den skadede ting, at det gør det naturligt at sige, at de i kraft af forbindelsen udgør ét produkt.

Denne vurdering fungerer formentlig ikke som nogen egentlig afklaring af problematikken. Eksempelvis kan en ventilator både fungere som en komponent i et større køleanlæg og som et selvstændigt produkt, hvorfor det ikke ved hjælp af Hornsbergs vurdering kan bestemmes, om køleanlæggets komponentfunktion eller den selvstændige produktfunktion har den mest naturlige forbindelse til det beskadigede.

Der er ikke i § 3, stk. 4, litra a for dækning angivet specifikke krav til karakteren af den komponent, der skal have forvoldt skaden.

Ifølge Hornsberg må det for anvendelse af § 3, stk. 4, litra a antages, at komponentproducenten skal have haft til hensigt, at det skadevoldende produkt skulle indgå som komponent i et slutprodukt, idet det her må være afgørende, hvad producenten med rimelighed kunne forudse⁹⁶. Hornsberg anvender til illustration af dette synspunkt følgende eksempel: En bærbar transistorradio, der ikke er bestemt til indbygning, bliver indbygget i en bil, og forvolder derefter en skade på bilen. At radioen er blevet en del af bilen, bevirker ifølge Hornsberg ikke at skaden, skal anses for at være komponentskade, der skal dækkes efter § 3, stk. 4, idet komponentfunktionen ikke har været hensigten med radioen.

⁹⁴ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 76

⁹⁵ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 77

⁹⁶ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 76

Dette synspunkt må tiltrædes, idet komponentproducenten kan blive erstatningsansvarlig for skade forvoldt af sit produkt, og derfor forud for produktionen kan forudberegne risikoen for den skade produkterne potentielt kan forvolde, med henblik på tegning af eventuelle ingrediens- og komponentskadeforsikring. På den baggrund, må det afgørende for, at der er tale om et § 3 stk. 4 litra a tilfælde, og ikke et § 3 stk. 1-tilfælde være, at det har været komponentproducentens hensigt, at komponenten skulle fungere som en komponent.

9.2 Sondringen mellem skade og tab

Ifølge § 3, stk. 1 dækkes skade på personer og ting, mens der i henhold til § 3, stk. 4 foruden dækning for skade også er dækning for tab. Som fremhævet ovenfor er denne sondring tillige relevant, da der kan være forskel i dækningsomfang og dækningssummerne på henholdsvis § 3, stk. 1 og § 3, stk. 4.

Derudover har flere forsikringsselskaber udarbejdet deres ingrediens- og komponentskadedækningsvilkår således, at der i denne sondres mellem dækningen for skade og tab, med det formål, at differentiere dækningssummerne for henholdsvis skade og tab.

Eksempelvis har Gjensidige Forsikring udarbejdet deres betingelser således:

“ 1.1 Forsikringen dækker ansvar for tab vedrørende ting: 1.1.1 som sikredes produkt eller ydelse er gjort til en del af, er opblandet eller indarbejdet i, sammenføjet med, benyttet til emballering af eller på anden måde forbundet med...1.8 For dækningen gælder den på policen anførte særlige forsikringssum og selvrisiko” og tilsvarende betingelser blot for skader. Tilsvarende konstruktion findes i Codans ingrediens- og komponentskadeklausul.

Sondringen mellem begreberne ”skade” og ”tab” kan således have stor betydning både i relation til dækningsområde og dækningssummer, og vil blive behandlet i det følgende.

Skade er normalt defineret som en fysisk forandring af negativ karakter. Der kan opstå skade både i ingrediens- og i komponenttilfælde.

Tab er derimod normalt defineret som et formuetab, uden at der nødvendigvis er sket en fysisk forandring af negativ karakter. Et formuetab forelå eksempelvis i U 2010.1336 H (dommen er også omtalt i afsnit 3.9 ovenfor), hvor en defekt gasmotor nedsatte et gartneris produktion, men hvor der ikke forelå nogen skade. Tab kan som skade opstå både i ingrediens- og i komponenttilfælde.

Identificeringen af en skade er ikke altid ligetil, og skadesbegrebet vil derfor blive gennemgået i det følgende.

Skadevirkningen i ingrediens- og komponenttilfælde er ofte vanskelig at identificere, da skaden kan være en hvilende tilstand i slutproduktet⁹⁷. Er en stige eksempelvis ikke brudsikker som følge af dårlige svejsninger, vil skaden sandsynligvis først vise sig, når stigen tages i brug. I dette tilfælde foreligger der ikke en fysisk forandring af negativ karakter. Spørgsmålet er, om der i dette tilfælde alligevel foreligger en skade.

Til belysning af skadesproblematikken kan nævnes et utrykt retsforlig for Københavns Byret, marts 1998,

---

⁹⁷ Andersen, U 1998B.299 - Del og helhed, s 7

sag C23270/1995, der er udførligt beskrevet⁹⁸.

En betonelementfabrik skulle levere elementer til et andelsselskab til brug for opførelsen af to lagerbygninger. En større og en mindre lagerbygning skulle opføres, men ved en fejl, benyttede man armeringstegningerne for den mindre lagerbygning under opførelsen af den større, hvilket bevirkede, at dennes betonelementer var underdimensionerede.

Underdimensioneringen bevirkede, at elementerne begyndte at bøje udad, som følge af tryk fra de afgrøder, bygherren, et andelsselskab, oplagrede i lagerbygningen. Da man mindskede mængden af afgrøder i lagerbygningen til det niveau som den lille lagerbygning kunne rumme, bøjede betonelementerne på plads, uden at der kunne identificeres nogen fysisk forandring af negativ karakter.

En efterfølgende undersøgelse viste, at såfremt man fyldte den store lagerbygning op til den maksimale kapacitet, ville der opstå en meget væsentlig risiko for brud på elementerne.

Betonelementfabrikken erkendte sin fejl, og udbetalte erstatning til andelsselskabet. Fabrikken anmeldte herefter skaden til sit forsikringsselskab, der afviste dækning med den begrundelse, at der kun var tegnet en ingrediens- og komponentdækning for skade, og at der i dette tilfælde kun var lidt et tab og ikke indtruffet nogen skade.

Forsikringsselskabet argumenterede med, at hverken det forhold, at betonelementerne bøjede udad eller at andelsselskabet var afskåret fra, at benytte lagerbygningen med den påtænkte kapacitet, var ensbetydende med, at der var lidt en skade. Heroverfor anførte fabrikken, at lagerbygningen havde fået en generelt nedsat stabilitet, og at lagerbygningen dermed havde fået en nedsat lagerkapacitet, og at disse to forhold var udtryk for en skade i produktansvarsforsikringens forstand.

Byretten fandt, at den væsentligt forringede bygningsstabilitet med den deraf følgende forringede bygningskapacitet under de foreliggende omstændigheder måtte betegnes som en skade, der var dækket af ingrediens- og komponentskadedækningen.

Under sagen henviste fabrikken til en utrykt Landsretsdom af 9. oktober 1979, der er beskrevet af Dahl⁹⁹ og Hornberg¹⁰⁰.

Denne sag angik de limtræsbjælker, som en limtræsproducent havde leveret til montering af taget på en gymnastiksal. Bjælkerne gik fra hinanden ved delaminering, hvilket bevirkede, at taget efterhånden sank sammen på midten, hvilket hindrede vandafløb fra taget, og påvirkede bygningens stabilitet negativt. Det antoges, at delamineringen ville fortsætte, og til sidst medføre, at taget ville falde sammen. Delamineringen blev afhjulpet ved en reparation af bjælkerne.

Limtræsproducenten havde i sin erhvervs- og produktansvarsforsikring fravalgt dækning af ingrediens- og komponenttilfælde, og spørgsmålet var derfor, om forholdet kunne karakteriseres som en skade, da delamineringen var afhjulpet og i så fald, om der var sket en skade på andet end limtræsbjælkerne. Landsretten fandt, at nedsænkningen af taget var udtryk for en skade, og udgifterne til, at hæve taget påny samt genskabe bygningens stabilitet, derfor var dækket.

---

⁹⁸ Andersen, U 1998B.299 - Del og helhed, s 9

⁹⁹ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 22 og 65

¹⁰⁰ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 95

Omstændighederne i de to domme ovenfor har det til fælles, at en defekt komponent bevirkede en latent skade i slutproduktet. Andersen beskriver dette som “at den skadesrisiko, der kan realiseres, hvis brugen af færdigvaren foretages som forudsat - og som underbestanddelen har tilført færdigvaren, må anskues ved at betragte funktionskravene til færdigvaren”¹⁰¹.

Eksempelvis havde gymnastiksalen ingen umiddelbar skade, idet denne var afhjulpet, og nedstyrtning af taget var undgået. Men sammenligner man denne tilstand med de funktionskrav, der var til en ikke-defekt gymnastiksal, fremkommer en divergens, som må betegnes som skadesrisikoen. Med andre ord var der tale om en slags anticiperet skade, der gjorde, at man fra Landsrettens side, på trods af at skaden ikke var endegyldigt indtrådt antog, at der var tale om en skade.

Til yderligere belysning af denne problemstilling kan også nævnes dommen U 1995.712Ø, der omhandlede en producent, der skulle levere 3.600 stk. lakseposer. Lakseposerne blev leveret og anvendt til emballage for et parti skiveskårne laksesider. Imidlertid viste det sig, at poserne havde en mærkelig lugt, men på det tidspunkt var 3.000 sider laks pakket i poserne.

Lakseproducenten fik poserne undersøgt på et laboratorium, der konkluderede, at emballagen var uegnet til brug for levnedsmidler, men at der ikke var nogen kontaminering af laksen. Laboratoriet bemærkede endvidere, at et testpanel ikke havde kunnet opdage nogen sanselig særegenhed ved laksen, selvom den havde været pakket i poserne.

Det var dog ikke muligt, at komme lugten til livs, når posen blev åbnet, hvorfor laksene skulle ompakkes til nye poser. Laksene blev derefter solgt som tilbudsvare som et noname-produkt.

Spørgsmålet var derfor, om der var tale om en skade på laksene således, at der var dækning for omkostningerne i den almindelige produktansvarsdækning, idet ingrediens- og komponentforsikringen ikke var tilvalgt.

Landsretten fandt, at det hverken på baggrund af resultaterne af de undersøgelser, der var foretaget af laboratoriet, eller på andet grundlag var godtgjort, at den ompakkede laks, der efter det oplyste uden forbehold blev sat til salg som menneskeføde, havde lidt en skade. Den omstændighed, at laksen blev solgt som billig tilbudsvare, var ikke i sig selv tilstrækkeligt til at antage, at der var forvoldt nogen beskadigelse af produktet.

Som nævnt ovenfor i beskrivelsen af dommene om betonelementerne og limtræsbjælkerne, fandt retten, at der var tale om en skade, selv om den defekte komponent endnu ikke havde bevirket, at skaden var endelig indtrådt, da der var tale om en såkaldt anticiperet skade.

Sammenlignet hermed, egnede lakseposerne i U 1995.712Ø sig ikke til opbevaring af levnedsmidler, men det var ikke fundet bevist, at laksene havde taget skade af at ligge i poserne. Der forelå heller ikke nogen skade, da det ikke kunne have været forudset, at laksene ville have taget skade af at ligge i poserne.

Endelig kan fremhæves U 1971.722 Ø, der omhandlede levering af 300 kg såsæd til en landmand. Landmanden såede sin mark med sæden, men opdagede under processen, at der var flyvehavre iblandet sæden, hvilket nedsatte kvaliteten markant. Tvistens primære kerne var, om en voldgiftsklausul fandt anvendelse i en situation, hvor der var tale om erstatning for “skadelige egenskaber” - altså om der var tale om et produktansvar. Retten fandt, at denne situation omhandlede produktansvar, og spørgsmålet var derefter hvad, der skulle erstattes.

---

¹⁰¹ Andersen, U 1998B.299 - Del og helhed, s 11

Landmanden ønskede erstatning for forringelse af sin jord, samt erstatning for, at han kun kunne benytte jorden til foderkorn og ikke stamsæd.

Landsretten udtalte, at der var “sket en vis værdiforringelse som følge af faren for forekomst af flyvehavre...Erstatningen findes efter omfanget af risikoen, ejendommens størrelse, samt de i øvrigt foreliggende oplysninger, herunder den af sagsøgeren udviste medskyld, som ikke er blevet bestridt af sagsøgeren, skønsmæssigt at kunne fastsættes til 10.000 kr.”

Ulfbeck antager¹⁰², at der i denne dom gives udtryk for, at værdiforringelse af ejendom også er en skade, når der er en risiko for, at et andet produkt har forvoldt en skade på ejendommen.

Heroverfor kan anføres, at landmanden ikke fik erstatning for risikoen for, at hans fremtidige afgrøder ville være forurenede, men for at hans jord, ved et eventuelt salg, ville have en mindre værdi. Alene ordet værdiforringelse leder i retning af, at der er lidt et tab og ikke en skade.

Heroverfor kan anføres, at der var en fare for, at der forefandtes flyvehavre i jorden, og at der som følge heraf ville kunne opstå en kontaminering af fremtidig høstudbytte.

Som i limtræssagen og i betonelementsagen forelå, der derfor en latent skade, der ville kunne indtræde senere. Retten fandt også, at Landmanden skulle have erstatning for de ekstraudgifter, der opstod som følge af en øget kontrol for flyvehavre.

9.3 Sammenfatning

Sammenfattende må det konkluderes, at § 3, stk. 4 dækker tab og skade som følge af ingrediens- og komponenttilfælde. Bestemmelsen adskiller sig således fra § 3, stk. 1, der kun omfatter ansvar for skade forvoldt af produkter eller skade forvoldt af komponenter på slutprodukter. I tilfælde hvor en komponent forvolder skade, forekommer der således overlap i de to bestemmelsers dækningsomfang. I disse tilfælde må det antages, at § 3, stk. 4 går forud, da denne udgør en specialbestemmelse i forhold til § 3, stk. 1. Ingrediens-tilfælde vil under alle omstændigheder kun være dækket af § 3, stk. 4. I tilfælde hvor dækningen af § 3, stk. 4 ikke er tilvalgt, opstår der et behov for at sondre mellem ingredienser og komponenter.

I henhold til § 3, stk. 4, litra a dækkes forsikringstagers ansvar for skade eller tab vedrørende ting, som forsikringstagers produkt “på anden måde er forbundet med”, og bestemmelsens dækningsområde er dermed meget bredt og kan derfor overlappes dækningsområdet for § 3, stk. 1, og dermed til en hvis grad udhule denne. Det må antages, at komponentproducenten, for anvendelse af § 3, stk. 4, litra a, skal have haft til hensigt, at det skadevoldende produkt skulle indgå som komponent i et slutprodukt, idet det her må være afgørende, hvad producenten med rimelighed kunne forudse.

Om forskellen på begreberne skade og tab må det konkluderes, at det definatoriske udgangspunkt for skade er en fysisk forandring af negativ karakter, mens der med tab som udgangspunkt forstås et formuetab, uden at der nødvendigvis er sket en fysisk forandring af negativ karakter.

Skadesbegrebet har flere dimensioner. Der kan således også foreligge skade, hvor denne blot er potentiel, hvilket betegnes som en anticiperet skade og kendetegnende for en sådan er, at skaden på vurderingstidspunktet endnu ikke er indtrådt, men at det må forventes, at der indtræder en skade, såfremt produktet benyttes som forudsat.

---

¹⁰² Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 203

Kan det derimod ikke bevises, at der er sket en fysisk forandring af negativ karakter, og kan det ej heller forventes, at en skade vil indtræffe, er der ikke tale om en skade.

10. Direkte krav

10.1 Oprindeligt eller efterfølgende indføjede komponenter

I tilfælde hvor komponenter er indføjet i et slutprodukt, dette bringes i omsætning, og komponenten efterfølgende forvolder skade på slutproduktet, har det tidligere i praksis været uafklaret, om man skulle rubricere tilfældet som et mangels- eller som et produktansvarstilfælde¹⁰³

Højesteret har imidlertid i U 2010.1360 H taget stilling hertil. Dommen omhandlede et gartneri, der havde fået leveret en gasmotor af en dansk leverandør, der havde modtaget den fra en svensk leverandør, som selv havde produceret og isat en plejlstang som delkomponent. Plejlstangen viste sig at være defekt og forvoldte skade på resten af motoren.

Højesteret fandt i modsætning til Landsretten, at den skade, den oprindeligt indføjede plejlstang forvoldte på motoren, skulle bedømmes efter mangelsansvarsreglerne.

Dommen er på linje med SH 2009.H-57-04, hvor Sø- og Handelsretten udtalte, at oprindeligt indføjede tandremme, der efterfølgende forvoldte skade på en bil, skulle bedømmes efter reglerne om mangelsansvar.

Efter afsigelsen af U 2010.1360 H skal et eventuelt ansvar for skade i de tilfælde, hvor en mellemhandler har indføjet en defekt komponent i sit produkt, før produktet blev bragt i omsætning, således bedømmes efter reglerne om mangelsansvar. Eksempelvis hvis en bilproducent i produktionen af nye biler anvender defekte, af forsikringstager producerede bremseklodser, der efterfølgende forvolder skade. De defekte komponenter betegnes her som oprindeligt indføjede, og skadelidte må i dette tilfælde rette sit erstatningskrav mod den mellemhandlende bilproducent, der herefter eventuelt kan søge regres mod forsikringstager.

Forsikringstageren har i et sådant aftaleforhold mulighed for at kontraksregulere det regreskrav, som bilproducenten efterfølgende kan gøre gældende overfor for forsikringstager.

Det må antages, at dette fører til, at forsikringsselskabets risiko for forsikringstagers produktansvar som producent indskrænkes, da Højesteret i dommen fastslog, at skadelidte i tilfælde af oprindeligt indføjede defekte komponenter, ikke kan rette et direkte krav mod forsikringstager og herved omgå eventuelle ansvarsbegrænsninger, der er aftalt mellem forsikringstageren og mellemhandleren. Dette kan måske fremover få indflydelse på beregning af præmien.¹⁰⁴

Dette medfører endvidere ifølge Kvist-Kristensen, at forsikringsselskaberne ikke behøver at stille krav om, at forsikringstageren i sine leveringsbetingelser indsætter en omvendt regres-klausul, med hvilket forstås et vilkår om, at forsikringstageren, i tilfælde af at denne ifalder produktansvar, kan videresende sit krav til sin aftager.¹⁰⁵

---

¹⁰³ <http://www.advokatfirmaet-erritzoe.dk/aktuelt/adskillelse-mellem-mangelsansvar-og-produktansvar-efter-ufr-20101360h.htm>

¹⁰⁴ Kvist-Kristensen, Powerpoint, Erhvervs- og Produktansvarsforsikring s. 32

¹⁰⁵ Ulfbeck, Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar, s. 225

Såfremt en af forsikringstager produceret defekt komponent, af en mellemhandler, er blevet indføjjet i et produkt, efter at dette er bragt i omsætning, skal en eventuel skade på produktet, der er forvoldt af den defekte komponent derimod bedømmes efter reglerne om produktansvar. Eksempelvis det tilfælde hvor en bilejer indleverer sin brugte bil til reparation hos en mekaniker, der isætter nye af forsikringstageren producerede bremseklodser, der viser sig at være defekte og efterfølgende forårsager skade. Bilejeren har i dette tilfælde fortsat mulighed for at rette et direkte krav, baseret på reglerne om produktansvar, mod forsikringstageren.

I dette tilfælde er skadelidte ikke forsikringstagerens medkontrahent, og forsikringstageren har derfor ikke mulighed for at kontraktregulere bilejerens krav mod sig på forhånd. Forsikringstageren kan eventuelt i stedet benytte sig af de såkaldte indirekte ansvarsfraskrivelser (nærmere om ansvarsfraskrivelser i afsnit 3.10 om produktansvar ovenfor).

10.2 Dækning for komponentproducentens produktansvar

Som det fremgår af ovenstående er sondringen mellem oprindeligt og efterfølgende indføjede komponenter for den komponentproducerende forsikringstager meget væsentlig i relation til omfanget af selskabets risiko. Sondringen er dog også relevant i forhold til udstrækningen af forsikringsdækningen, hvilket uddybes i det følgende.

Som udgangspunkt vil både forsikringstagers mangelsansvar og produktansvar være omfattet af ingrediens- og komponentskadedækningen i erhvervs- og produktansvarsforsikringen, såfremt denne er tilvalgt. Ingrediens- og komponentskadedækningen indgås dog jf. § 3, stk. 4, 2. pkt med en fastsat dækningssum, der gælder pr. forsikringsår. Der er dermed for forsikringstager grænser for, hvor store krav der i henhold til denne bestemmelse dækkes på et år, og der kan opstå situationer, hvor det erstatningskrav, som forsikringstager er blevet mødt med, overstiger den samlede dækningssum. Forsikringstagers mulighed for ansvarsbegrænsning, der udelukkende foreligger i tilfælde af oprindeligt indføjede defekte komponenter, er derfor vigtig i relation til forsikringsaftalen.

Som ovenfor nævnt i afsnit 9 om ingrediens- og komponentskadeklausuler, kan der være aftalt forskellige dækningssummer for § 3, stk. 1 og § 3, stk. 4. Ifølge Hornsberg kan krav, der omfattes af § 3, stk. 1 principielt set også dækkes under § 3, stk. 4's dækningssum, men ikke omvendt¹⁰⁶. Dette medfører at krav, der skal dækkes af ingrediens- og komponentklausulen i § 3, stk. 4, skal kunne omfattes af den dækningssum, der gælder for denne bestemmelse. Denne dækningssum er ifølge Hornsberg typisk lavere end dækningssummen for § 3, stk. 1-tilfælde, hvilket skyldes, at forsikringsselskaberne ved at have indføjjet mangelsansvaret under dækningen, har forøget den samlede dækningsrisiko, og derfor kompenserer herfor ved at operere med en lavere dækningssum.

Såfremt dækningssummen ikke er høj nok til at dække samtlige krav, forsikringstageren bliver mødt med, er spørgsmålet, om der foreligger underforsikring.

Underforsikring er reguleret i FAL § 40, stk. 1. I henhold til denne bestemmelse afhænger dækningens størrelse af forholdet mellem dækningssummen og den forsikrede værdi. Da det ved ansvarsforsikring imidlertid ikke er muligt at bestemme én forsikringsværdi, idet kravene mod producenten kan have varierende størrelse, finder reglerne i FAL om underforsikring ikke anvendelse i disse tilfælde¹⁰⁷. Det må

¹⁰⁶ Hornsberg m.fl., Erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 83

¹⁰⁷ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s.486

antages at forsikringsselskabet udelukkende er forpligtet til at dække op til forsikringssummen, hvorfor forsikringstager selv må kompensere den/de skadelidte for det resterende erstatningskrav.

Er der flere skadelidte, der har krav på erstatning for én forsikringsbegivenhed, foreligger der en såkaldt serieskade. Disse er reguleret i Alm. Bet. § 11 stk. 1, og betragtes i henhold til dette vilkår som én skade, hvilket bevirker at forsikringstager kun kan opkræves én selvrisko.

Foreligger der et krav opstået på baggrund af flere forskellige forsikringsbegivenheder, og bliver skadelidte ikke fyldestgjort af den produktansvarlige forsikringstager, vil forsikringsselskabet hæfte direkte overfor skadelidte, jf. FAL § 95, stk. 1. Fyldestgørelsen vil i henhold til FAL § 95, stk. 3 ske forholdsmæssigt.

10.3 Sammenfatning

Om retstillingen mellem den skadelidte og den komponentproducerende forsikringstager må det sammenfattende vurderes, at dommen U 2010.1360 H klart har fastslået, at et ansvar for skade i tilfælde af oprindeligt indføjede komponenter, hvor en mellemhandler har indføjet en defekt komponent i sit produkt, før produktet blev bragt i omsætning, skal bedømmes efter reglerne om mangelsansvar.

Det må antages, at dommen har som konsekvens, at forsikringsselskabets risiko for forsikringstagers produktansvar indskrænkes, da skadelidte ikke kan rette et direkte krav mod forsikringstager og herved omgå eventuelle ansvarsbegrænsninger, der er aftalt mellem forsikringstageren og mellemhandleren.

I tilfælde af efterfølgende indføjede komponenter, hvor en af forsikringstager produceret defekt komponent, af en mellemhandler, er blevet indføjet i et produkt, efter at dette er bragt i omsætning, skal en eventuel skade på produktet, der er forvoldt af den defekte komponent derimod fortsat bedømmes efter reglerne om produktansvar.

Hvorvidt der foreligger en oprindeligt eller efterfølgende indføjet komponent, er for den komponentproducerende forsikringstager meget væsentlig i relation til omfanget af selskabets dækningsforpligtelse, eftersom ingrediens- og komponentskadedækningen indgår med en fastsat dækningssum, hvorfor det samlede erstatningskrav kan overstige den samlede dækningssum.

11. International privatretligt perspektiv

§ 6 i Alm. Bet. giver parterne adgang til i policen at afgrænse, i hvilket geografisk område en skade skal være opstået, for at forsikringstagers ansvar er dækket af forsikringen. Områderne er i policerne som oftest inddelt i ”Skandinavien”, ”Europa”, ”Hele verden undtagen USA og Canada” eller ”Hele verden”¹⁰⁸.

Opdelingen skyldes, at ansvarsreglerne kan variere, alt efter hvor i verden skaden indtræder. I USA er der en tendens til at tilkende skadelidte store erstatninger, og forsikringsselskaberne vil som en naturlig konsekvens heraf kræve en højere præmie, for at forsikre forsikringstagers risiko ved at omsætte produkter i USA.

Alm. Bet. forholder sig derimod ikke umiddelbart til international privat- og procesretlige spørgsmål om værneting og lovvalg i relation til sikredes ansvar overfor en skadelidte, og disses betydning for dækningen.

I §18 i Alm. Bet. anføres det, at tvister vedrørende forsikringsaftalen afgøres efter dansk ret ved danske domstole, men denne bestemmelse regulerer alene retstillingen mellem forsikringstageren og forsikringsselskabet, hvorfor den ikke er interessant i denne sammenhæng.

---

¹⁰⁸ König m.fl., Industriens produktansvarsforsikring, almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring, s. 86

Ifølge Dams kommentar til § 2, vedrørende risikoens art, til den første kombinerede erhvervs- og produktansvarsforsikring fra 1971, er der ikke taget stilling til dækningsgrundlaget, idet der ikke stilles krav til ansvarsgrundlag, værneting eller lovvalg¹⁰⁹.

Dette skyldes ifølge Dahl “dels usikkerheden angående disse forhold, dels ønsket om at dække sikredes ansvar i bedst muligt omfang, når blot skaden indtræder indenfor det dækkede geografiske område, og ansvaret tilskrives et af de dækkede produkter”¹¹⁰.

Ifølge Dahl er det afgørende for dækning efter Alm. Bet., at skaden sker inden for det valgte geografiske dækningsområde, og “at ansvaret ifaldes efter de almindelige erstatningsregler for en på det pågældende sted indtrådte skade”¹¹¹. Heraf kan udledes, at ansvaret skal ifaldes efter almindelige erstatningsregler i modsætning til eksempelvis ikke-juridisk anerkendte erstatningsregler. Derudover påpeger forfatteren, at det ikke spiller nogen rolle for dækningen, hvilket lands retsregler, der ifaldes ansvar efter.

Som følge heraf kan der argumenteres for, at der i Alm. Bet. er gjort op med værneting og lovvalg i § 6, idet det er accepteret, at alt ansvar skal dækkes, såfremt skaden er opstået indenfor det geografiske dækningsområde. Er dette tilfældet, kan forsikringstager i forbindelse med indgåelse af lovvalgsaftaler imidlertid udvide selskabets risiko markant, hvilket belyses indgående i nedenstående afsnit 11,3 om lovvalgsaftaler.

Som optakt til dette gennemgås i de følgende afsnit kort de almindelige regler og udgangspunkter om værneting og lovvalg i forbindelse med internationale produktansvarelige tvister.

11.1 Værneting

Når sag om erhvervs- eller produktansvar anlægges, må domstolen afgøre spørgsmålet efter det pågældende lands international privatretlige regler.

Anlægges sagen i en EU-stat¹¹², og angår det søgsmål mod fysiske og juridiske personer hjemhørende i et EU-land, reguleres spørgsmålet af Bruxelles I-forordningen. Hvis sagsøgte har bopæl i en stat, der ikke er medlem af EU, men som har tiltrådt Luganokonventionen, finder denne anvendelse¹¹³.

Udgangspunktet er, at sagen skal anlægges i det land, hvor sagsøgte bor, jf. Bruxelles I-forordningen art 2¹¹⁴. Alternativt kan sag anlægges i det land ”hvor skadestilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå” jf. art. 5 nr. 3. Denne bestemmelse tager udgangspunkt i erstatning udenfor kontrakt, men det antages at bestemmelsen tillige finder anvendelse på tvister om erstatning for produktansvar i kontrakt, jf. U 1994.342Ø¹¹⁵.

I produktansvarstilfælde kan der opstå situationer, hvor den skadegørende handling udføres i ét land, mens selve skaden indtræffer i et andet land. EF-domstolen har i dommen Bier (21/76) fortolket art. 5, nr. 3, således at skadelidte selv kan vælge om værneting skal være handlingsstedet eller virkningsstedet (Bier-reglen)¹¹⁶.

¹⁰⁹ Dam, Produktansvarsforsikring, s 23

¹¹⁰ Dam, Produktansvarsforsikring, s 24

¹¹¹ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 76 note 169

¹¹² Med til denne kategori hører ligeledes EFTA-staterne Island, Norge og Schweiz, som har tiltrådt Lugano-konventionen, der er en kopi af domskonventionen og gælder mellem EFTA-staterne og EU-staterne.

¹¹³ Lookofsky m.fl., International privatret på formuerettens område, s. 16

¹¹⁴ Lookofsky m.fl., International privatret på formuerettens område, s. 29

¹¹⁵ Rostock-Jensen m.fl., Produktansvar, produktansvarsloven med kommentarer, s. 102

¹¹⁶ Lookofsky m.fl., International privatret på formuerettens område, s. 38

11.2 Lovvalg

Er retten i Danmark rette værneting, afgøres lovvalget af denne ret efter dansk rets regler om lovvalg. Før afsigelsen af U 1999.255 H (nærmere om dommen i afsnit 3.9 ovenfor) herskede der tvivl, om lovvalget skulle ske på baggrund af lex loci delicti (det lands lov, hvor skaden er tilføjjet) eller efter ”den individualiserende metode”, der indebærer, at sagen skal anlægges i det land, hvor sagen efter en konkret bedømmelse har sin største tilknytning. Højesteret anvendte her den individualiserende metode, hvorfor dette herefter må være hovedreglen.¹¹⁷

Er det rette værneting derimod retten i en af de 14 EU- og EFTA-stater, der har ratificeret Haagerkonventionen¹¹⁸ om lovvalg i produktansvarssager, skal lovvalget ske i overensstemmelse med denne.

Er rette værneting en af verdens øvrige stater, må lovvalget ske på baggrund af den respektive stats internationale privatretlige retlige regler om lovvalg.

På baggrund af reglerne om værneting og lovvalg, vil et produktansvar som udgangspunkt skulle anlægges i det land, hvor skaden er indtrådt eller har sit udspring fra. Lovvalget vil som udgangspunkt føre til, at det er det lands lov, som skaden har den største tilknytning, der vil finde anvendelse.

11.3 Lovvalgsaftaler

I forbindelse med privatretlige relationer kan parterne, under iagttagelse af eventuelle aftaleretlige begrænsninger, sædvanligvis indgå aftaler, der tilsidesætter de internationale privatretlige regler, både hvad angår værneting og lovvalg.

Lovvalgsaftaler kan naturligvis kun indgås mellem aftalens parter. Såfremt et produkt eksempelvis volder skade på andre end den direkte aftager, eksisterer der ikke noget kontraktsforhold mellem producenten og skadelidte, og producentens eventuelle lovvalgsaftale med sin aftager, finder som udgangspunkt ikke anvendelse mellem producenten og skadelidte.

På produktansvarsområdet er der intet til hinder for, at sikrede og dennes aftager indgår en lovvalgsaftale i internationale forhold¹¹⁹. I U1999.255 H var der mellem parterne indgået en lovvalgsaftale i forbindelse med produktansvar. Højesteret fandt dog ikke, at aftalen med den fornødne sikkerhed, kunne anses for at omfatte spørgsmålet om regres, hvorfor dette måtte afgøres efter dansk ret.

Det er Rostock-Jensens opfattelse, at parterne kan aftale, at dansk ret ikke finder anvendelse, såfremt reglen om mellemlidterhæftelse ikke tilsidesættes, da dette vil have karakter af omgåelse. Denne undtagelse vil kun være relevant indenfor PALs anvendelsesområde.

Lovvalgsaftalen er ugyldig, hvis den tilsidesætter ufravigelige regler.

Muligheden for at indgå lovvalgsaftaler er interessant, da selskabets risiko i relation til produktansvar kan variere markant alt efter, hvilket lovgrundlag sikredes aftale med skadelidte er underlagt. Eksempelvis fritager udviklings- og systemskader (som nærmere beskrevet i afsnit 3.6 og 3.7 ovenfor) sikrede for produktansvar i henhold til PAL, mens dette ikke er tilfældet, hvis kontrakten er reguleret af CISG.

---

¹¹⁷ U1999.255H tager dog ikke stilling til alle tilfælde af produktansvar. Lovvalget vil derfor også kunne afhænge af lex loci delicti i visse tilfælde, såfremt skadevolder vil kunne påregne, at produktet ville kunne gøre skade der. jf. Lookofsky m.fl., International privatret på formuerettens område, s. 16

¹¹⁸ Convention On The Law Applicable To Products Liability af 2. oktober 1973

¹¹⁹ Rostock-Jensen m.fl., Produktansvar, produktansvarsloven med kommentarer, s. 103

Ligeledes kan andre staters regler om produktansvar variere i type og omfang, og dermed udvide omfanget af sikredes produktansvar.

Derved kan lovvalgsaftalen udvide den mængde af krav, som forsikringstager kan blive mødt med. Spørgsmålet er derfor, hvordan Alm. Bet. forholder sig til dette.

Problemstillingen berøres i § 5, stk. 1 i Alm. Bet., hvorefter ansvar ikke dækkes, hvis det følger af et tilsagn fra sikrede om en anden erstatningsydelse eller om et videregående ansvar end, hvad der følger af almindelige erstatningsregler. Selskabet dækker dog ansvaret, hvis tilsagnet findes i forsikringstagerens almindelige salgs- og leveringsbetingelser, og selskabet har godkendt disse jf. § 5, stk. 1, 2. pkt. En lovvalgsaftale kan dog næppe anses for et tilsagn om erstatning, da den blot regulerer, hvilket retsgrundlag fremtidige tvister skal afgøres efter, og derfor heller ikke udvider sikredes erstatningsansvar til mere, end hvad der følger af ”almindelige erstatningsregler”, hvorfor § 5, stk. 1 ikke vil afskære eller nedsætte sikredes dækning i den konkrete situation.

Det kan diskuteres, hvorvidt det er en hensigtsmæssig retsstilling, at forsikringsselskaberne skal dække enhver form for erstatningsansvar, såfremt skaden blot er sket indenfor det geografiske dækningsområde.

Indgår sikrede som normal praksis lovvalgsaftaler med sine aftagere forud for forsikringens tegning, må det pointeres, at forsikringsselskabet har mulighed for at vurdere risikoens omfang i relation til omfanget af sikredes ansvar, og derfor kan afstemme præmie, forsikringssum og selvrisiko herefter. Situationen er derimod anderledes, hvis sikrede efter tegningstidspunktet begynder at indgå eller ændre sine lovvalgsaftaler, og derigennem udvider omfanget af selskabets risiko for dækning. Det kan diskuteres, hvorvidt Alm. Bet. og forsikringsaftalelovens bestemmelser om fareforøgelse i så fald vil påvirke forsikringsselskabets dækning. Denne problemstilling diskuteres i det følgende.

11.4 Fareforøgelse

Alm. Bet. § 12, stk. 1 regulerer fareforøgelse¹²⁰ i forhold til forsikringsaftalen.

I denne bestemmelse anføres det, at såfremt der sker ændringer i den i policen anførte risiko, skal dette uden ophold anmeldes til selskabet, der derefter kan tage aftalen op til revision.

Ifølge Dahl er anvendelsesområdet for § 12, stk. 1 de forandringer, der finder sted inden for den objektive dækningsafgrænsning, der er foretaget i policen¹²¹. Det betyder, at kun ændringer i forhold til beskrivelsen af de ydelser og produkter som er beskrevet i policen reguleres af § 12. Eksempelvis skal en kornhandler, der har tegnet en forsikring, hvori der i policen er angivet, at han udelukkende sælger engros, anmelde til forsikringsselskabet, såfremt salget ændres til også at omfatte detail.

Ifølge Jønsson er § 12, stk. 1 i Alm. Bet. sidestykket til FAL § 45¹²². § 12, stk. 1 i Alm. Bet. stiller som nævnt krav om, at der skal være sket en ændring i ”den i policen nævnte risiko”, og ifølge Jønsson svarer dette til kravet om ”en angivet fareomstændighed” i FAL § 45. Formuleringen i § 12, stk. 1 er dog mere håndfast, idet enhver ændring skal anmeldes til forsikringsselskabet.

Det er herefter relevant at undersøge FALs regler, og den eksisterende teori om fareforøgelse, og fortolke fareforøgelsen i relation til erhvervs- og produktansvarsforsikringen i lyset af FAL § 45, stk. 1.

¹²⁰ Ivan Sørensen omtaler begrebet som risikoforøgelse jf. Forsikringsret s. 245.

¹²¹ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 113 note 274

¹²² Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s. 307

Reglerne om fareforøgelse fremgår af forsikringsaftalelovens § 45-50. FALs § 45, stk. 1 omhandler subjektiv fareforøgelse, mens § 46 omhandler objektiv fareforøgelse.

Det fremgår af § 45, stk.1, at selskabet er fri for ansvar, hvis en i policen bestemt angivet fareomstændighed med sikredes vilje bliver ændret, således at selskabets risiko derved forøges udover, hvad der ved aftalens afslutning kan antages at have været taget i betragtning.

For det første foreligger der en fareforøgelse, såfremt ændringerne er sket efter aftalens slutning, og selskabets risiko dermed er forøget.

Man må umiddelbart kunne antage, at en lovvalgsaftale vil kunne forøge selskabets risiko, idet sikrede ved indgåelsen af lovvalgsaftalen kan forhøje den mængde af situationer, hvor han kan være ansvarlig. Eksempelvis er der ikke i henhold til CISG undtagelse for produktansvar i forbindelse med system- og udviklingsskader, som i afsnit 3.6 og 3.7 ovenfor uddybet.

Ændringen skal desuden være sket med sikredes vilje. Sikrede vil formentlig indgå lovvalgsaftalen som led i forretningsmæssige overvejelser og forhandlinger med sin aftager og ikke med det formål at udvide forsikringsaftalens dækningsomfang. Det fremhæves dog af både Sørensen¹²³ og Jønsson¹²⁴, at der blot kræves forsæt til selve den fareforøgende handling, mens det er underordnet, hvorvidt sikrede indså eller burde indse, at der var tale om en fareforøgelse.

Dernæst stilles der i FAL § 45, stk. 1, krav om, at ændringen skal være sket i forhold til en i policen bestemt angivet fareomstændighed. Ifølge Jønsson er kravet om "en i policen angivet fareomstændighed" udtryk for en beskyttelse af sikrede, da det for denne bør være muligt at danne sig et overblik over hvilke ændringer, der kan foretages uden, at det får indflydelse på forsikringsdækning¹²⁵. Ifølge samme forfatter stilles der derfor strenge betingelser for at anse kravet for opfyldt.

Der kan stilles spørgsmål ved, hvorvidt en lovvalgsaftale, der skærper omfanget af sikredes ansvar, overhovedet kan betragtes som en i policen bestemt angivet fareomstændighed. Policen vil i erhvervs- og produktansvarsforsikringen indeholde beskrivelse af risikoens art, eksempelvis som i U 1984.867Ø, hvor policen omfattede "detailsalg til danske landmænd". Det kan ud fra denne formulering ikke vurderes, om der er taget stilling til, om lovvalget er en fareomstændighed.

Forsikringselskabet kan selvfølgelig, som følge af aftalefriheden, have udarbejdet policen således at lovvalget er præcist angivet som en fareomstændighed i policen, og i så fald vil FAL § 45, stk. 1 finde umiddelbar anvendelse.

Ifølge Lyngsø er det dog ikke nødvendigt, at en fareomstændighed fremgår af policen, såfremt den blot fremgår af betingelserne¹²⁶. Som følge heraf vil relevante vilkår i erhvervs- og produktansvarsforsikringen derfor blive gennemgået i det følgende.

Det kan diskuteres, hvorvidt § 5, stk. 1 i Alm. Bet. indeholder en tilstrækkelig angivelse af fareomstændigheden. Som beskrevet ovenfor forholder § 5, stk. 1 sig til forskellen mellem sikredes tilsagn om et bestemt ansvar overfor sin medkontrahent og det ansvar, der følger af almindelige erstatningsregler. Der er ikke angivet nogen bestemt form for erstatningsregler, og der eksisterer derfor ikke nogen

---

¹²³ Sørensen, Forsikringsret, s. 250

¹²⁴ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s.309

¹²⁵ Jønsson m.fl., Dansk forsikringsret, s.307

¹²⁶ Lyngsø, Forsikringsaftaleloven, med kommentarer, s. 222

fareomstændighed, som det kan antages, at en eventuel lovvalgsaftale vil fravige. § 5, stk. 1 kan på den baggrund ikke anses at være udtryk for en “angivet fareomstændighed i policen”, der kan lægges til grund for en vurdering af, om der foreligger fareforøgelse i forbindelse med indgåelsen af lovvalgsaftaler.

Endvidere kan det diskuteres, om § 6, stk. 1 i Alm. Bet. indeholder en tilstrækkelig angivelse af en fareomstændighed.

§ 6, stk. 1, omhandler, som tidligere nævnt, det geografiske dækningsområde, og skade der indtræder uden for dette område, er derfor ikke dækket. Man kunne argumentere for, at angivelsen af eksempelvis “Danmark og Norge” som geografisk dækningsområde, ville bevirke, at der er en naturlig sammenhæng mellem dette, og den lov, der skal/kan finde anvendelse - eksempelvis dansk eller norsk ret.

Da skadesstedet ikke automatisk begrænser hvilke love, der kan anvendes, og da den internationale procesret åbner mulighed for at kontraktregulere lovvalget, kan det dog ikke antages, at § 6 angiver en tilstrækkelig klar fareomstændighed i relation til hvilken lov, der skal finde anvendelse.

Endelig kan man inddrage § 3, stk. 1 i diskussionen, idet denne bestemmelse, for dækning af produktansvar betinger, at sikrede skal være erstatningsansvarlig. Som nævnt ovenfor i afsnit 5.2 knyttes der dog ikke nogen betingelser for, på hvilket grundlag dette erstatningsansvar ifaldes. Ifølge Dahl kan erstatningsansvaret også hvile på fremmed ret¹²⁷. Dahl henviser i denne forbindelse desuden til § 6.

På baggrund af det ovenstående må det antages, at der ikke i Alm. Bet. er holdepunkter for at antage, at indgåelsen af en lovvalgsaftale om brug af fremmed ret, skulle være en fareomstændighed, der kunne bevirke, at forsikringsselskabet var fritaget for at dække.

Det må derfor antages, at forsikringstager har adgang til at indgå lovvalgsaftaler og dermed kontraktregulere de erstatningsregler, der skal finde anvendelse på vurderingen af ansvaret for produktskader. Der vil kunne opstå tilfælde, hvor de valgte retsregler vil forøge forsikringstagers potentielle ansvar i forhold til, hvad der eksempelvis ville følge af dansk ret.

Som ovenfor nævnt er formålet med afgrænsningen af det geografiske dækningsområde i § 6, stk. 1 i Alm. Bet. at afgrænse det ansvar, sikrede kunne blive mødt med.

Det mest hensigtsmæssige for forsikringsselskabet i nærværende problemstilling, vil formentlig være at aftale med forsikringstager, at såfremt denne indgår lovvalgsaftaler, skal disse forelægges selskabet, som betingelse for dækning.

11.5 Sammenfatning

§ 6, stk. 1 i Alm. Bet. angiver forsikringens geografiske dækningsområde, men forholder sig derimod ikke umiddelbart til international privat- og procesretlige spørgsmål om værneting og lovvalg i relation til sikredes ansvar overfor en skadelidt, og disses betydning for dækningen. Der kan derfor argumenteres for, at alt ansvar skal dækkes, blot skaden er opstået indenfor det geografiske dækningsområde, idet der i § 6, stk. 1 er gjort op med værneting og lovvalg.

---

¹²⁷ Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, s. 34 note 35

Forsikringstager kan i forbindelse med indgåelse af lovvalgsaftaler imidlertid udvide selskabets risiko markant. Det må dog på baggrund af ovenstående diskussion konkluderes, at indgåelsen af lovvalgsaftaler formentlig hverken udgør en fareforøgelse i henhold til af Alm. Bet. § 12 eller FAL § 45, eftersom der antageligvis ikke i Alm. Bet. er holdepunkter for at antage, at indgåelsen af en lovvalgsaftale om brug af fremmed ret, skulle være en fareomstændighed, der kunne bevirke at forsikringsselskabet var fritaget for at dække.

Det må på den baggrund antages, at der hverken i Alm. Bet. eller FAL er noget til hinder for indgåelse af lovvalgsaftaler, der udvider selskabets risiko.

12. Samlet konklusion

Erhvervs- og produktansvarsforsikringer dækker som udgangspunkt det ansvar, en erhvervsdrivende ifalder overfor tredjemand, samt erstatningsansvar for skade forvoldt af den erhvervsdrivendes produkter og ydelser.

I aftaler om erhvervs- og produktansvarsforsikring anvendes som retsgrundlag som udgangspunkt de almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvar, der blev udarbejdet i 1970 mellem Industrirådet og Forsikringsselskabernes brancheorganisation SKAFOR (nu Forsikring og Pension). Betingelserne har karakter af et agreed document.

Udover at tegne en kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring kan en erhvervsdrivende vælge udelukkende at tegne erhvervsansvarsdelen eller produktansvarsdelen. Som følge af dette og da der i de to ansvarsforsikringstyper kan være forskel på selvrisiko og dækningssummer, er afgrænsningen af dækningsomfanget mellem de to forsikringer meget væsentlig.

I henhold til § 2, stk. 1 i Alm. Bet er der forsikringsdækning, når sikrede er erstatningsansvarlig for skade, og denne er forårsaget under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed, mens produktansvarsforsikringen i henhold til § 3, stk. 1 dækker, når sikrede er erstatningsansvarlig for en skade, der er forårsaget under udøvelsen af den i policen nævnte virksomhed og når skaden er forårsaget af en af de i policen angivne produkter eller ydelser efter at de henholdsvis er bragt i omsætning og præsteret.

Det må fastslås, at § 2, stk. 1 er så bredt formuleret, at dækningen for produktansvar principielt set er omfattet af denne bestemmelse, og § 3, stk. 1 derfor er udtryk for en specialbestemmelse, der særskilt omfatter dækningen af produktansvar.

Ved sammenligning af disse to vilkår, må det fremhæves, at det centrale i afgørelsen af, om ansvaret skal dækkes efter produktansvarsdækningen i § 3, stk. 1 frem for erhvervsansvarsdækningen i § 2, stk. 1 er, hvorvidt skaden er forvoldt efter, at det skadevoldende produkt er bragt i omsætning, eller efter at den skadevoldende tjenesteydelse er præsteret.

Afgørende for at et produkt kan anses for at være bragt i omsætning, er som udgangspunkt, hvorvidt det har forladt producenten. Det må antages, at omsætningstidspunktet i Alm. Bet. er udtryk for et særskilt forsikringsretligt begreb, men eftersom retspraksis og litteratur på det forsikringsretlige område imidlertid er meget sparsom i relation til fortolkningen af omsætningstidspunktet, må det antages, at behandlingen af det produktansvarsretlige omsætningstidspunkt i PAL § 7 og RUP kan bruges som fortolkningsbidrag til omsætningstidspunktsbegrebet i Alm. Bet § 3, stk. 1.

For så vidt angår tjenesteydelsen er udgangspunktet, at tjenesteyders arbejdsopgave skal være færdiggjort for, at den kan anses for at være præsteret. Udføres den samme opgave på to i fysisk afstand adskilte opfyldelsessteder, må det antages, at der i vurderingen af, hvorvidt opgaverne udgør én eller flere ydelser må skeles til den tidsmæssige og den geografiske tilknytning mellem de forskellige opgaver.

Skal tjenesteyder derimod udføre to forskellige opgaver på opfyldelsesstedet samtidigt, må det antages, at der i vurderingen af, hvorvidt der foreligger én eller flere ydelser, må henses til sammenhængen mellem opgavernes faglige kvalifikation og materialebehov. Såfremt opgaverne fagligt og materialebehovsmæssigt har en høj grad af tilknytning, må de anses for at udgøre én ydelse. Dette udgangspunkt modificeres dog i det tilfælde, hvor der eksisterer en funktionel og sikkerhedsmæssig sammenhæng mellem opgaverne.

Såfremt mindre eller uvæsentlige dele af ydelsen endnu ikke er tilendebragt, kan selve ydelsen alligevel anses for at være præsteret. Dette gælder dog ikke i det tilfælde, hvor den pågældende del har en funktionsmæssig betydning eller udgør en sikkerhedsmæssig risiko for tjenesteydelsen.

Som forudsætning for selskabets dækningspligt, skal erstatningsansvaret ifølge Alm. Bet. § 3, stk. 1 være opstået som følge af, at sikredes produkt eller ydelse har forvoldt skade, og det skadevoldende produkt eller ydelse skal endvidere være angivet i policen.

Udgangspunktet er, at der kan anvendes en ordlydsfortolkning ved fortolkning af policens indhold, men at branchespecifikke udtryk må ses i lyset af branchens egen opfattelse af udtrykket. Har forsikringsselskabet i policen egenhændigt udarbejdet angivelsen af, hvilke produkter og ydelser der dækkes, foreligger der en standardkontrakt, der kan fortolkes i lyset af koncipistreglen. Har parterne derimod konciperet policens indhold i samarbejde, foreligger der en individuel aftale, der gør anvendelse af koncipistreglen irrelevant.

Det er i den nyeste retspraksis på området den gængse opfattelse, at handlinger, der er sket i forbindelse med forsikringstagers naturlige arbejdsopgaver, er omfattet af den i policen angivne ydelse, og som følge heraf er omfattet af produktansvarsdækningen i § 3, stk. 1. Det må dog på baggrund af diskussionen ovenfor i afsnit 6.5, antages, at handlinger der ikke er et led i forsikringstagers naturlige arbejdsopgave, men blot er sket i forbindelse med denne i stedet mest hensigtsmæssigt må henføres til erhvervsansvarsdækningen i § 2, stk. 1, da disse handlinger ikke indgår i selve præstationen af ydelsen.

Med hensyn til afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt der i Alm. Bet. § 3, stk. 1 er dækning for forsikringstagers hæftelse som mellemhandler, må det konkluderes, at dette er tilfældet, da det til trods for at der ikke er sikker ordlydshjemmel herfor i vilkåret, vil være den for parterne mest hensigtsmæssige udvej.

Hvad dækning for ansvar for forureningsskade i Alm. Bet. angår, stilles der i § 2, stk. 3 krav om pludselig indtrådt skade. Østre Landsret ændrede i 2010 praksis, idet retten vurderede, at det er tilstrækkeligt for dækning, at blot den udløsende årsag til skaden og ikke skadens hovedårsag, skulle være pludselig.

På baggrund af formålet med bestemmelsen, må det antages, at dommen til en vis grad tilsidesætter formålet med § 2, stk. 3. Dommen er imidlertid anket og afventer Højesterets afgørelse i 2012.

Såfremt forureningskilden fortsat befinder sig indenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område, og forureningskilden er et produkt, der er bragt i omsætning, må det antages, at dækningen for ansvaret af forureningsskaden skal afgøres efter § 2, stk. 3, da denne antageligvis går forud for § 3, stk. 1. Er der derimod tale om, at et produkt eller en ydelse, der befinder sig udenfor forsikringstagers virksomheds geografiske område, og ikke kan anses for at være bragt i omsætning eller præsteret, forvolder skade, må det antages, at ansvaret for forureningsskaden dækkes i henhold til § 2, stk. 1, hvorfor dækningskriterierne i § 2, stk. 3 i disse tilfælde er irrelevante.

I forbindelse med erhvervs- og produktansvarsforsikringer, hvor ingrediens- og komponentskadedækning er tilvalgt, må det konkluderes, at der forekommer et overlap mellem § 3, stk. 1 og § 3, stk. 4 ved dækningen af komponenttilfælde. Det må antages, at § 3, stk. 4 går forud, da denne udgør en specialbestemmelse i forhold til § 3, stk. 1. Ingrediensstilfælde vil under alle omstændigheder kun være dækket af § 3, stk. 4. I tilfælde hvor dækningen af § 3, stk. 4 ikke er tilvalgt, opstår der et behov for at sondre mellem ingredienser og komponenter.

Det må endvidere konkluderes, at der ved tvivl om hvorvidt komponentdækningen i § 3, stk. 4, litra a finder anvendelse forud for § 3, stk. 1, må lægges vægt på, om forsikringstager har haft til hensigt, at det

skadevoldende produkt skulle indgå som komponent i et slutprodukt, idet det her må være afgørende, hvad producenten med rimelighed kunne forudse.

I det tilfælde hvor ingrediens- og komponentdækningen sonderer mellem tab og skade, må det antages, at der foreligger en skade, når der er sket en fysisk forandring af negativ karakter, samt i tilfælde hvor skaden på vurderingstidspunktet endnu ikke er indtrådt, men hvor det må forventes, at der indtræder en skade, såfremt produktet benyttes som forudsat. Kan det derimod ikke konstateres, at der er sket en fysisk forandring af negativ karakter, og kan det ej heller forventes, at en skade vil indtræffe, er der ikke tale om en skade.

Flere forsikringsselskaber har udarbejdet deres ingrediens- og komponentskadedækningsbestemmelse således, at der i denne sondres mellem dækningen for skade og tab, med det formål, at differentiere dækningssummerne for henholdsvis skade og tab, hvorfor sondringen mellem disse begreber er afgørende for dækningsstørrelsen.

I U 2010.1360 H blev det slået fast, at tilfælde hvor oprindeligt indføjede komponenter forvolder skade på slutproduktet, skal bedømmes efter reglerne om mangelsansvar, hvorfor det må antages, at dommen har den konsekvens, at forsikringsselskabets risiko for forsikringstagers produktansvar indskrænkes, da skadelidte ikke kan rette et direkte krav mod forsikringstager og herved omgå eventuelle ansvarsbegrænsninger, der er aftalt mellem forsikringstageren og mellemhandleren.

Ved at indgå lovvalgsaftaler med sine aftagere, kan forsikringstager forøge selskabets risiko markant. Dog må det konkluderes, at indgåelsen af lovvalgsaftaler ikke udgør en fareforøgelse i henhold til Alm. Bet. § 12 og FAL § 45, eftersom der formodentligt ikke i Alm. Bet. er holdepunkter for at antage, at indgåelsen af en lovvalgsaftale om brug af fremmed ret, skulle være en fareomstændighed, der kunne bevirke at forsikringsselskabet var fritaget for at dække.

14. English Summary

The matter of question in this thesis is the extent of the insurance cover of the Danish public liability insurance. The insurance basically covers a trader's liability for damage, caused by his activities and products and services.

The trader has the option of concluding the full public liability insurance, or choose only to conclude either the general liability insurance, § 2, subsection 1, or the product liability insurance, § 3, subsection 1. As a consequence of this choice, and because of the potential differences in the policy limit, and of the excess clauses of the two insurances, the delimitation between the two insurances is significant.

The essential element in determining whether the cover for the liability belongs to the general liability insurance or the product liability insurance is whether or not the damage has occurred before or after the product or service has been put into circulation.

The cover of a producers product liability is determined by, whether the producers service or his product has caused damage, and whether or not the service or the product is specified in the insurance policy. Whether or not this is the case, depends on an interpretation of the policy and the terms of the insurance. In Denmark the insurance has status of an agreed document.

Despite the literal interpretation of the insurance, the public liability insurance presumably covers the situations where the supplier is liable for the producer's liability.

The public liability insurance also covers the liability for damages caused by pollution. The extent of the cover depends on whether the damage is caused by an activity or a product or a service.

The policy holder can choose to expand the cover of the public liability insurance, to cover the liability for damages and loss caused by components and ingredients specified in the § 3, subsection 4. If that is the case an overlap between the § 3, subsection 1 and the § 3, subsection 4 can occur.

In the case U 2010.1360 H it was settled that if an originally installed component causes damages to the end product, the component producer is liable for a defect and not liable for the product (component). Therefore clauses governing the limitation of the liability, which the policy holder has concluded with his contractual party, are valid. As a consequence of this, it must be concluded that the insurance company's risk is limited.

If the policy holder concludes a governing law clause with his contractual party, he might increase the total risk of the insurance. Even though it must be concluded that a Governing law clause is compatible with the public liability insurance and the Danish insurance law.

14. Litteraturliste

Titel: Dansk forsikringsret

Udgave: 8. udgave, Henning Jønsson og Lisbeth Kjærgaard, 2. oplag

Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundet

Udgivelsesår: 2009

Omfang: XXXII, 982 sider

Forfatter: Kjærgaard, Lisbeth ; Jønsson, Henning

Titel: Erhvervs- og Produktansvarsforsikring,

Titel: Erhvervs- og produktansvarsforsikring

Udgave: 1. udgave

Udgivet: Kbh. : Gad

Udgivelsesår: 1993

Omfang: 192 sider : ill.

Forfatter: Hornsberg, Jan

Forfatter: Lett, Georg

Titel: Erhvervs- og produktansvarsforsikring, almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer

Udgivet: Forlaget Forsikring : 1987

Udgivelsesår: 131s

Forfatter: Dahl, Børge

Titel: Erstatningsretlige grænseområder, professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar

Udgave: 2. udgave, 1. oplag

Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundet

Udgivelsesår: 2010

Omfang: 302 sider

Forfatter: Ulfbeck, Vibe

Titel: Forsikringsaftaleloven, med kommentarer

Udgave: 4. udgave

Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundet

Udgivelsesår: 1992

Omfang: 456 sider

Forfatter: Lyngsø, Preben

Titel: Forsikringsret

Udgave: 5. udgave, 1. oplag

Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundet

Udgivelsesår: 2010

Omfang: XXII, 816 sider

Forfatter: Sørensen, Ivan

Titel: Grundlæggende aftaleret

Udgave: 2. omarbejdede udgave, 1. oplag

Udgivet: Kbh. : Gjellerup

Udgivelsesår: 2002

Omfang: 537 sider

Relaterede titler: Serietitel: Aftaleretten / 1

Øvrige titler: Omslagstitel: Aftaleretten I

Forfatter: Bryde Andersen, Mads

Titel: Produktansvar - og forsikring

Udgivet: Kbh. : Erhvervsbladet

Udgivelsesår: 1987

Omfang: 144 s.

Forfatter: Nielsen, Henrik

Titel: Industriens produktansvarsforsikring, almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring

Udgivet: Kbh. : Industrirådet

Udgivelsesår: 1988

Omfang: 149 s. : ill. : 21 cm

Forfatter: Industrirådet

Forfatter: Kønig, P. Rønnow ; Hjorth Hansen, F.

Titel: International handelsret

Udgave: 1. udgave, [1. oplag]

Udgivet: Kbh. : Thomson

Udgivelsesår: 2007

Omfang: 726 sider

Forfatter: Arnt Nielsen, Peter

Titel: International privatret på formuerettens område

Udgave: 4. udg.

Udgivet: København : Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Udgivelsesår: 2008

Omfang: 150 s.

Forfatter: Lookofsky, Joseph ; Hertz, Ketilbjørn

Titel: Lærebog i obligationsret I

Udgave: 2. udg.

Udgivet: Kbh. : Forlaget Thomson GadJura

Udgivelsesår: 2005

Omfang: 487 s., 60 s.

Øvrige titler: Bindtitel: 1, Ydelsen, beføjelser

Bindtitel: Kapitel 10, Produktansvar

Forfatter: Bryde Andersen, Mads; Lookofsky, Joseph

Titel: Miljøansvar, erstatning og forsikring
Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundet
Udgivelsesår: 1997
Omfang: 279 sider
Forfatter: Theilgaard, Søren

Titel: Produktansvarsforsikring, en dansk løsning, (grundlag for forelæsningsrække holdt i Forsikringsklubben i november 1970)
Udgivet: Kbh.
Udgivelsesår: 1973
Omfang: 55, 4 bl.
Forfatter: Dam, Erik

Titel: Privatansvarsforsikring, i et erstatningsretligt perspektiv
Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Udgivelsesår: 1999
Omfang: v, 358 s.
Forfatter: Kjærgaard, Lisbeth

Titel: Produktansvar
Udgivet: Kbh. : Juristforbundets Forlag
Udgivelsesår: 1973
Omfang: 558 s.
Forfatter: Dahl, Børge

Titel: Produktansvar, produktansvarsloven med kommentarer
Udgivet: Kbh. : Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Udgivelsesår: 2004
Omfang: 283 s. : ill.
Forfatter: Rostock-Jensen, Jens ; Kvist-Kristensen, Allan

Titel: Produktansvaret i praksis, erstatning og forsikring
Udgave: 1. udgave, 1. oplag
Udgivet: Rungsted Kyst : Forsikringshøjskolen
Udgivelsesår: 2002
Omfang: 132 sider : ill.

Titel: Understanding the CISG in Scandinavia, a compact guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
Udgave: 2. edition
Udgivet: Copenhagen : DJØF Publishing
Udgivelsesår: 2002
Omfang: XI, 252 sider

Forfatter: Lookofsky, Joseph M.

Titel: Artikel: adskillelse mellem mangelsansvar og produktansvar efter UfR 2010.1360H

Udgivet: <http://www.advokatfirmaet-erritzoe.dk/aktuelt/adskillelse-mellem-mangelsansvar-og-produktansvar-efter-uf-20101360h.htm>

Udgivelsesår: 2010

Forfatter: Rise Jensen, Henrik

U 1998B.299 af John Peter Andersen, Titel: Del og helhed (Om ingrediensskader og komponentskader i produktansvarsretten)

Titel: Erhvervs- og produktansvarsforsikring

Powerpoint (se bilag 1)

Forfatter: Kvist-Kristensen, Allan

15. Domsliste

U 1967.664 S

U 1971.722 Ø

U 1979.100 H

U 1979.157 H

U 1984.867 Ø

U 1984.795B

U 1990.426 Ø

U 1990.791 Ø

U 1995.712 Ø

U 1997.1094 H

U 1998.873 H

U 1999.255 H

U 2001.2338 H

U 2004.166 H

U 2008.982 H

U 2010.942 Ø

U 2010.1360 H

SH 2009.H-57-04

FED 1995.75 Ø

FED 2000.2252 Ø

C23270/1995

Bier (21/76)